

ALAPVETŐ JOGOK BIZTOSA
AZ ENSZ NEMZETI EMBERI JOGI INTÉZMÉNYE
NAIH nyilvántartási szám: 40689

Az alapvető jogok biztosa
mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus

JELENTÉSE

az AJB-793/2017. számú ügyben

A látogatócsoport tagjai:

dr. Fliegauf Gergely
dr. Gilányi Eszter
dr. Gurbai Sándor
dr. Rostás Rita

A látogatás helyszíne: Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet

2017.

Az alapvető jogok biztosa mint OPCAT nemzeti megelőző mechanizmus

JELENTÉSE

az AJB-793/2017. számú ügyben

Előadó: dr. Gilányi Eszter

1. Az eljárás megindulása

A 2011. évi CXLIII. törvénnyel kihirdetett kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény fakultatív jegyzőkönyve (továbbiakban: Jegyzőkönyv) 1. cikke szerint annak „*célja egy olyan rendszer létrehozása, amelyben független nemzetközi és nemzeti testületek - a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzése céljából - olyan helyszínekre látogatnak el rendszeresen, ahol embereket fosztanak meg a szabadságuktól.*”

E rendszer részeként a 3. cikk értelmében minden részes állam belföldi szinten létrehoz, kijelöl vagy fenntart egy vagy több látogató testületet (nemzeti megelőző mechanizmus, a továbbiakban: NMM) a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megakadályozása érdekében.

Az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.) 2. § (6) bekezdése értelmében Magyarországon 2015. január 1-től az NMM feladatait az alapvető jogok biztosa látja el. E tevékenység keretében az Ajbt. 39/B. § (1) bekezdése alapján beadvány és felmerült visszasság hiányában is rendszeresen vizsgálom a Jegyzőkönyv 4. cikke szerinti fogvatartási helyeken a szabadságuktól megfosztott személyekkel való bánásmódot.

1.1. A látogatás helyszínének kiválasztása

Az NMM 2016. július 26-28. között a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetbe (a továbbiakban: Intézet) látogatott.

Az Intézet egyike Magyarország két PPP¹ konstrukcióban működő büntetés-végrehajtási intézetének,² melyek esetében az állam a büntetés-végrehajtással kapcsolatos feladatai egy részét magáncégeknek adja át. Másrészt hazánk egyik legnagyobb büntetés-végrehajtási intézete, ahol többfajta fogvatartást, így előzetes letartóztatást, szabálysértési elzárást, elzárás büntetést, illetve szabadságvesztés büntetést foganatosítanak. Szabadságvesztés büntetést fogház, börtön és fegyház fokozatban is végrehajtanak. A fogvatartottak között férfiak, nők és előzetes letartóztatásban lévő fiatalok is vannak. A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzése szempontjából kiemelten fontos, hogy a körülmények és a személyzet alkalmas legyen arra, hogy a fogvatartottak számára a különböző rezsimeknek megfelelő elhelyezést és foglalkoztatást biztosítsanak.

1.2. A nemzeti megelőző mechanizmus hatásköre

A Jegyzőkönyv 4. cikk 1. bekezdése értelmében a nemzeti megelőző mechanizmus Magyarország joghatósága és ellenőrzése alatt álló bármely olyan helyen látogatást tehet, ahol az embereket valamely állami hatóság utasítására, kezdeményezésére, hozzájárulásával vagy elfogadásával fosztják vagy foszthatják meg személyes szabadságuktól (a továbbiakban: fogvatartási helyek).

¹ Public Private Partnership, a köz- és magánszféra együttműködése.

Ld. Dr. Báger Gusztáv (szerk.): A köz- és magánszféra együttműködésével kapcsolatos nemzetközi és hazai tapasztalatok. Állami Számvevőszék, Fejlesztési és Módszertani Intézet, Budapest, 2007.

² A másik a Tiszalöki Országos Büntetés-végrehajtási Intézet.

A 4. cikk 2. bekezdése szerint a Jegyzőkönyv alkalmazásában a szabadságelvonás mindennemű fogva tartást vagy bebörtönzést jelent, valamint egy személy elhelyezését olyan állami vagy magántulajdonú őrizetbe vételi környezetben, amelyet az illető valamilyen bírói, közigazgatási vagy más hatóság utasítására önként nem hagyhat el.

E rendelkezések értelmében az Intézet fogvatartási helynek minősül, amelynek tekintetében a nemzeti megelőző mechanizmus hatásköre az Ajbt. 39/B. § (1) bekezdése értelmében fennáll.

1.3. Az érintett alapvető jogok

- A jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelménye: „Magyarország független, demokratikus jogállam.” [Alaptörvény B) cikk (1) bekezdés];
- Az élethez és emberi méltósághoz való jog: „Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.” [Alaptörvény II. cikk]
- A kínzás, embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma: „Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgátságban tartani.” [Alaptörvény III. cikk (1) bekezdés]
- A szabadsághoz és személyi biztonsághoz való jog: „Mindenkinek joga van a szabadsághoz és a személyi biztonsághoz.” [Alaptörvény IV. cikk (1) bekezdés];
- A magánélet és kapcsolattartás tiszteletben tartásához való jog: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák.” [Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdés]
- A művelődéshez (oktatáshoz) való jog: „Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez. Magyarország ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban résztvevők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja.” [Alaptörvény XI. cikk (1)-(2) bekezdés]
- A megkülönböztetés tilalma: „Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.” [Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdés]
- A gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való joga: „Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz.” [Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdés]
- A testi és lelki egészséghez fűződő jog: „Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.” [Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdés]
- A panasztétel joga: „Mindenkinek joga van ahhoz, hogy egyedül vagy másokkal együtt, írásban kérelemmel, panasszal vagy javaslattal forduljon bármely közhatalmat gyakorló szervhez.” [Alaptörvény XXV. cikk]
- A védelemhez való jog: „A büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez.” [Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdés]

1.4. Az alkalmazott jogforrások

Nemzeti jogforrások

- Magyarország Alaptörvénye
- az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény
- a Strasbourgban, 1987. november 26-án kelt, a kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló európai egyezmény kihirdetéséről szóló 1995. évi III. törvény

- a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok elleni nemzetközi egyezmény kihirdetéséről szóló 1988. évi 3. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: az ENSZ kínzás elleni egyezménye)
- a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni Egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyvének kihirdetéséről szóló 2011. évi CXLIII. törvény
- a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról 1979. december 18-án New Yorkban elfogadott egyezmény kihirdetéséről szóló 1982. évi 10. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: CEDAW egyezmény)
- a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény (a továbbiakban: Gyermekjogi egyezmény)
- a Fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 2007. évi XCII. törvény (a továbbiakban: CRPD egyezmény)
- az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény
- a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény
- a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény
- a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény
- a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bvtv.)
- a büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 8/2014. (XII. 12.) IM rendelet
- a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól szóló 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet (a továbbiakban: 16/2014. (XII.19.) IM rendelet)
- a közétkeztetésre vonatkozó táplálkozás-egészségügyi előírásokról szóló 37/2014. (IV. 30.) EMMI rendelet (a továbbiakban: EMMI rendelet)
- az új büntetés-végrehajtási intézetek létesítéséről, valamint a beruházásokhoz kötődő forrásbevonásról szóló 2126/2004. (V. 28.) Korm. határozat
- a fogva tartottak öngyilkossági kísérletei megelőzésének és kezelésének módszereiről szóló 11/2010. (III. 26.) IRM utasítás
- a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a fogvatartottak gyógyszer- és gyógyászati segédeszköz ellátásáról szóló 18/2015. (II.10) OP szakutasítása [helyébe lépett a 15/2017. (II. 6.) OP szakutasítás]
- a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának az élelmezési ellátás és gazdálkodás rendjéről szóló 35/2015. (IV.28.) OP szakutasítása
- a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a fogvatartottak öngyilkossági cselekményeinek megelőzésével kapcsolatos feladatokról szóló 4/2016. (I.18.) OP szakutasítása [helyébe lépett a 27/2017. (II. 15.) OP szakutasítás]
- a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a kiétkező boltok működési rendjéről szóló 58/2016. (XII. 23.) OP szakutasítása [hatályba lépett 2017. január 1-jén]

Nemzetközi források

- az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának Európai Börtönszabályokról szóló Rec(2006)2 számú ajánlása (a továbbiakban: Európai Börtönszabályok)
- az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a szankciók és intézkedések végrehajtásában érintett személyi állományról szóló R (97) 12 számú ajánlása
- CPT előírások. CPT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2011. (a továbbiakban: CPT előírások)

- Az ENSZ fogvatartottakkal való bánásmódra vonatkozó standard minimumszabályai (a továbbiakban: Mandela Szabályok) [*United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules) General Assembly resolution 70/175, annex, adopted on 17 December 2015*]
- Az ENSZ fogva tartott nőkkel való bánásmódra és a bűncselekményt elkövető nőkkel szemben alkalmazott, szabadságelvonással nem járó intézkedésekre vonatkozó szabályai (a továbbiakban: Bangkoki Szabályok) [*United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial Measures for Women Offenders (the Bangkok Rules) General Assembly resolution A/RES/65/229, annex, adopted on 21 December 2010*]
- Az ENSZ szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak védelmére vonatkozó szabályai (a továbbiakban: Havannai Szabályok) [*United Nations Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, General Assembly resolution 45/113, adopted on 14 December 1990*]
- Az ENSZ Kínzás és Más Kegyetlen, Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzési Albizottságának 'A kínzás és rossz bánásmód megelőzése a szabadságuktól megfosztott nők esetében' c. dokumentuma [*Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment: Prevention of torture and ill-treatment of women deprived of their liberty. CAT/OP/27/1*]

1.5. A látogatás módszere

Az NMM alapvető feladata, hogy a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzése céljából rendszeresen látogasson olyan helyszíneket, ahol embereket fosztanak meg a szabadságuktól. A Jegyzőkönyv 20. cikke alapján az NMM számára lehetővé kell tenni:

- a felkeresni kívánt helyek és a meghallgatni kívánt személyek szabad kiválasztását,
- a fogvatartott személyekkel való bánásmódra, valamint fogva tartásuk körülményeire vonatkozó valamennyi információhoz való hozzáférést,
- a fogvatartási hely létesítményeihez és helyiségeihez való hozzáférést és
- a szabadságuktól megfosztott személyek, valamint a helyszínen tartózkodó más személy tanúk nélküli magánmeghallgatását.

A Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetet az NMM a következő módszerekkel vizsgálta:

- a) dokumentumok bekérése, helyszíni iratbetekintés, fényképfelvételek készítése, mérések elvégzése;
- b) az elhelyezés körülményeinek megfigyelése az alábbi fókuszpontokkal:
 - épületek, helyiségek állapota, alkalmassága a fogvatartottak biztonsága és szükségletei szempontjából,
 - személyes higiéné biztosítása,
 - egészségügyi ellátás biztosítása;
- c) a fogvatartottak, a személyi állomány tagjainak és az intézmény vezetőinek személyes meghallgatása, valamint a fogvatartottak viselkedésének és a személyi állomány tagjai munkavégzésének megfigyelése, különös tekintettel az alábbi szempontokra:
 - bánásmód általában,
 - kommunikáció, konfliktuskezelés és fegyelmezés, panaszkezelés
 - foglalkoztatás,
 - kapcsolattartás a külvilággal,
 - szuicid prevenció
 - elkülönítés
 - speciális fogvatartotti csoportok (fiatalkorúak, nők, fogyatékossgal élő személyek, külföldi állampolgárok)

A személyes meghallgatások interjúk formájában, előzetesen kidolgozott, iránymutatóként szolgáló kérdéssor alapján történtek.

1.6. A látogatás helyszíne és időpontja

Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, 9700 Szombathely, Söptei út
2016. július 26-28.

1.7. A látogatás résztvevői

dr. Gilányi Eszter, jogász, pszichológus, a látogatás vezetője
dr. Fliegauf Gergely pszichológus, az OPCAT NeMM Főosztály vezetője
dr. Gurbai Sándor jogász
dr. Rostás Rita pszichológus, pedagógus

1.8. Előzmények

Az Intézet a Vas Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet jogutódja, mely 1889-ben kezdte meg működését. A Magyar Helsinki Bizottság a börtönmegfigyelő programja keretében 2006. május 24-25-én látogatott el a Vas Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetbe, ahol számos, az épület korából fakadó, fizikai körülményekkel kapcsolatos problémát észlelt. Az intézet befogadóképessége ekkor 120 fő, telítettsége 146%-os volt. A zárkák többségében nem tudták biztosítani a jogszabályban előírt mértékű mozgásteret. Nem voltak elkülönített, megfelelő szellőzésű WC-k, nem álltak rendelkezésre megfelelő feltételek a szabad levegőn tartózkodás, illetve a büntetésüket fogház vagy börtön fokozatban töltő elítéltekre vonatkozó eltérő végrehajtási szabályok biztosítása érdekében. A sportolási és szórakozási lehetőségek is csupán szűk körben voltak elérhetők a rossz fizikai körülmények miatt.³

A Kormány 2126/2004. (V. 28.) határozatában rendelkezett új büntetés-végrehajtási intézetek létesítéséről, valamint a beruházásokhoz kötődő forrásbevonásról. A Magyar Honvédség korábbi, szombathelyi Savaria Kiképző Központja épületeinek átalakításával létesített Intézet 100 előzetesen letartóztatott, 460 börtön és 240 fegyház fokozatú szabadságvesztés büntetést töltő fogvatartott elhelyezésének biztosítására volt alkalmas.⁴ Átadása 2008. június 12-én történt. Az új intézmény jelentősen hozzájárult a büntetés-végrehajtási rendszer átlagos telítettségének csökkentéséhez.

Az Intézet működtetését egy konzorcium, az FMZ Savaria Szolgáltató Korlátolt Felelősségű Társaság (a továbbiakban: Üzemeltető) végzi, amelynek fejében az állam 15 éven keresztül bérleti díjat fizet. Az Intézet szervezeti és működési szabályzata (a továbbiakban SZMSZ) értelmében állami felügyelet alatt maradt a biztonsági tevékenység (fogvatartottak őrzése, felügyelete, szállítása, előállítás), a fogvatartással kapcsolatos feladatok (befogadás, nyilvántartás, nevelés, költségvetési munkáltatás, a befogadási és foglalkoztatási bizottság működtetése, szabadítás), valamint a kapcsolódó szakfeladatok (humánpolitikai, gazdálkodási, belső ellenőrzési, jogi, adat- és iratkezelési, informatikai, egészségügyi).⁵

Az Üzemeltető számos olyan feladatot lát el, amely meghatározó a fogvatartottak elhelyezési körülményei tekintetében, ezáltal kulcsfontosságú a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzése szempontjából. Magánkézbe kerültek az üzemeltetési szakfeladatok, vagyis az ellátás, a szolgáltatás és a karbantartás.

³ Magyar Helsinki Bizottság – Jelentés a Vas Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben tett látogatásról, 2006. május 24-25. http://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_jelentes_Vas_2006.pdf

⁴ Szalai Tímea, Deák Ferenc (szerk.): Büntetés-végrehajtási Szervezet, Évkönyv – 2008. BvOP Sajtó Irodája, Budapest, 2009. 28. o.

⁵ SZMSZ „C” – Az Intézet feladatai 2) és 4) pontok.

2009. október 29-én az állampolgári jogok országgyűlési biztosa a Vas megyei munkalátogatása (a továbbiakban: munkalátogatás) keretében felkereste az Intézetet. A munkalátogatásról szóló jelentés⁶ megállapította, hogy mind a zárkák mérete, mind azok felszereltsége megfelelő. A jelentés pozitívként emelte ki a szombati látogatófogadás lehetőségét, a letéti pénz felhasználására vonatkozó rendelkezési jog rugalmas kezelését és az egy nevelőre jutó elítelti létszámot.

A munkalátogatás néhány problémát is feltárt, illetőleg alapvető jogot érintő visszasságokat is megállapított a fogvatartottak foglalkoztatottságával, a saját ruhák szárításával, az Intézet tömegközlekedési eszközzel való megközelíthetlenségével, illetve a fogvatartottak, az üzemeltetést ellátó külső vállalkozások valamint a büntetés-végrehajtási szervezet és a szerződött partner közötti jogviszony jogszabályi rendezésének hiányával kapcsolatban.

Később egyéni panaszokra indult vizsgálatok is feltártak néhány, a telefonszolgáltatással⁷ illetőleg a nem megfelelő öltözet biztosításával⁸ összefüggő visszasságot.

Az Intézetben 2014-ben az éves átlagos fogvatartotti létszám 816 fő volt, mely 102%-os telítettséget jelentett.⁹ 2015-ben egy meglévő épület belső átalakításával 396 személy elhelyezését biztosító bővítésre, valamint a PPP szerződés módosítását követően egy további, 280 személyes létszámnövelésre is sor került.¹⁰ Mindezeket túlmenően a férőhely-bővítési stratégia keretében az Intézetben jogerősen elítelt nők elhelyezése is megkezdődött.¹¹ Az immár 1476 fő befogadására alkalmas intézmény átlagos fogvatartotti létszáma a 2015-ös évben 1312 személy volt, ami 89%-os telítettséget jelentett.¹²

2. Tényállás és megállapítások

2.1. Az Intézet általános adatai

Az Intézet Szombathely Megyei Jogú Város külterületén, egy 53 hektáros területen található. A fogvatartottak elhelyezésére szolgáló épületek egy 13 hektáros, 10 őrtoronnyal megerősített, 6 méter magas bástyafallal védett részen helyezkednek el („A” terület), ahol a büntetés-végrehajtási szervezet alkalmazásában álló személyzet látja el az őrzési feladatokat. Itt vannak a sport- és sétaudvarok, az egészségügyi, a látogatók fogadására, illetve a szabadidős tevékenységek végzésére szolgáló épületek, egy befogadói és biztonsági épület, a műhelycsarnokok, valamint a garázsok és a szolgálati kutyák telepe. A bástyafalon kívüli „B” területet egy civil biztonsági cég felügyeli. Itt található a parancsnoki épület, a személyi állomány öltözője, a konyha és raktár, az üzemeltetői épület.

Az üzemeltetési szakfeladatokat magánvállalkozó, az FMZ Savaria Szolgáltató Kft. végzi.

Az Intézet SZMSZ-e alapján¹³ a szerződött partner kötelezettségei:

- az ingatlan műszaki, gondnoksági üzemeltetése,
- állagvédelmi feladatok (hibaelhárítás, javítás, karbantartás, felújítás) ellátása,
- a fogvatartotti állomány ruházattal és felszerelési tárgyakkal, tisztító és tisztasági szerekkel való ellátása, ügyintézése,
- mosatással, tisztacserével kapcsolatos feladatok ellátása,
- telekommunikációs, informatikai szolgáltatás,
- energiaszolgáltatás,
- orvosi, fogorvosi és pszichológiai ellátás anyagi technikai biztosítása,

⁶ AJB-7317/2009. sz. jelentés

⁷ AJB-226/2010. sz. jelentés

⁸ AJB-4786/2010. sz., illetőleg AJB-1053/2011. sz. jelentés

⁹ Börtönstatisztikai Szemle 2015/1. 7. o.

¹⁰ Szalai Tímea (szerk.): Büntetés-végrehajtási Szervezet, Évkönyv - 2015. BvOP Budapest, 2016. 40-41.o.

¹¹ Uo. 14. o.

¹² Börtönstatisztikai Szemle 2016/1. 7. o.

¹³ Ld. SZMSZ „D” - Az Intézet és az Üzemeltető munkakapcsolata, 1) pont

- takarítás, külső területek gondozási feladatai (a zárka és zárkafolyosó kivételével),
- könyvtár és fodrászat technikai ellátása,
- garázs, gépjármű-üzemeltetés, karbantartás feladatai,
- kutyatelep fenntartása, a kutyák ellátásának biztosítása,
- az intézet működéséhez szükséges anyagi javak és eszközök biztosítása,
- közegészségügyi, munkabiztonsági, tűz-és érintésvédelmi felülvizsgálatok,
- a fogvatartotti élelmezés, illetve a szükségleti cikkek vásárlásának biztosítása,
- a fogvatartottak munkáltatásának, oktatásának, szakképzésének, reintegrációjának feladatai
- a fogvatartotti állomány gyógyszer-és gyógyászati segédeszközzel, fogyóeszközzel történő ellátása
- az intézet által nem használt épületek, területek hasznosításának, állagmegóvásának elvégzése.

2.1.1. Az Intézet befogadóképessége

2015 óta az Intézet 1476 fő befogadására alkalmas. A látogatás első napján (2016. július 26-án) 1474 nyilvántartott személy volt az Intézetben, akik közül 1432 személy volt jelen, ami az adott napon 97%-os telítettséget jelentett.

fogház	59
börtön	722
fegyház	498
előzetesen letartóztatott	66
nem jogerős elítélt	76
fk. előzetes	2
elzárás	9
összesen	1432

1. táblázat – A látogatás idején az Intézetben jelen lévő fogvatartottak létszáma

Más intézetben megőrzésen 34, eltávozáson 2, reintegrációs őrizetben 6, külkórházban 1 személy tartózkodott. Az Intézetben a látogatás idején speciális részlegként gyógyító-terápiás részleg (35 itt elhelyezett személlyel) és vallási részleg (43 itt elhelyezett személlyel) működött.

A vezetőség szerint a régióban nincs annyi elítélt, ahány férőhellyel az Intézet rendelkezik, ezért a fogvatartottak 20-30 %-a nagyobb távolságról, főként a kelet-magyarországi megyékből érkezik. Részben ennek is köszönhető, hogy a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (a továbbiakban: BVOP) felé benyújtott átszállítási kérelmek kb. 20%-a Szombathelyről érkezik, számos fogvatartott az intézménybe érkezéskor azonnal beadja a kérelmét. A látogatáskor átszállítással kapcsolatban 137 kérelem illetve 86 panasz elbírálása volt folyamatban.

2.1.2. Az Intézet megközelíthetősége

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa a munkalátogatás során megállapította, hogy a Szombathely külterületén található létesítmény „tömegközlekedési eszközzel (busszal) nem közelíthető meg, a rendőr-főkapitányság előtt kiépített megállóhelytől pedig csak az út szélén, illetve gépjárműforgalomtól veszélyeztetett területen, mintegy egy km-t gyalogolva érhető el”.¹⁴ A jelentés szerint az említett helyzet nem méltányolható sem az Intézetben dolgozók, sem a fogvatartottak látogatói szempontjából. Mivel a helyi közszolgáltatások körében a települési önkormányzat feladata a helyi tömegközlekedés biztosítása, e kötelezettség elmulasztása a jogállamiság elvének sérelméhez, illetve a létesítményt menetrendszerinti járat hiányában gyalogosan megközelítőknek az élethez, valamint a lehető legmagasabb szintű testi és lelki egészséghez való jogának veszélyeztetéséhez vezethet. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa a visszásságok orvoslása érdekében kezdeményezte, hogy

¹⁴ Ld. AJB-7317/2009. sz. jelentés

a város polgármestere vizsgálta meg a Vas Megyei Rendőr-főkapitányság épülete előtt megálló buszjárat útvonala meghosszabbításának lehetőségét, és amennyiben annak nincs akadálya, tegye meg a szükséges intézkedéseket új buszmegálló kialakítására, és az útvonal rendszeressé tételére. A vizsgálatot követően az Intézet is megkereste a polgármestert. 2013. szeptember 1-jétől a közgyűlés döntése alapján a helyi tömegközlekedést biztosító Vasi Volán Zrt. kísérleti jelleggel bevezetett egy, az Intézetig közlekedő új járatot, de azt 4 hónapnyi utasszámlálást követően megszüntették.¹⁵

A látogatás idején az Intézet irányában leginkább hétköznap 7-9 illetve 15-17 óra között, valamint a látogatások napjain, szerdán és szombaton volt nagyobb forgalom.

A dolgozók jelentős része saját gépjárművel járt munkába, melyet a bejárat előtt kialakított parkolóban tárolhattak. A személyi állomány többi tagját hivatali munkarend esetén az Üzemeltető által biztosított busz szállította 7:15-re. A váltásban dolgozókat – ez alkalmanként kb. 2-3 személyt érint – egy kis rabszállító járművel szállították, de nem a rabszállító térben. A fogvatartottak hozzátartozóinak is problémát jelentett a tömegközlekedés hiánya. Volt olyan fogvatartott, aki kifejezetten erre a ténnyre hivatkozva kérte átszállítását.

A 2009-es jelentés megállapította, hogy „*a lakosság (utazóközönség) részéről (...) méltányolható igény – a megfelelő színvonal és menetrend mellett – a megállók számának és egymástól való távolságának olyan kialakítása, hogy az a jogállamiság elvének megfelelő, igazságos és ésszerű legyen.*” A munkalátogatást követően indított kísérleti jellegű autóbuszjárat fenntartása az utasszámlálás adatai szerint nem volt gazdaságos. Az időközben bekövetkezett változások – különösen az Intézet férőhelyeinek megnövelése – azonban felvetik a körülmények újabb vizsgálatának, valamint indokolt esetben a látogatási időhöz alkalmazkodó, időszakosan hosszabb útvonal kijelölésének szükségességét.

A Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény 13. § (1) bek. 18. pontja értelmében a helyi közügyek, valamint a helyben biztosítható közfeladatok körébe tartozik a helyi közösségi közlekedés biztosítása. Az a tény, hogy a hozzátartozók megfelelő helyi közlekedés hiányában nem tudják az Intézetben élő fogvatartottakat meglátogatni, az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében biztosított, a magánélet és a kapcsolattartás tiszteletben tartásához fűződő joggal összefüggő visszútságot okoz, és veszélyezteteti az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében meghatározott embertelen bánásmód tilalmának érvényesülését.

2.2. Tárgyi feltételek

2.2.1. Fizikai körülmények

Az Intézetben 2015 óta négy épületben helyezték el a fogvatartottakat. Az utolsóként használatba vett A/2. épületet akkor újították fel, amikor a terület még a Honvédség kezelésében volt. Egy kisebb átalakítást követően kezdték körletépületként használni, így belső kialakítása eltér a másik három (A/1., A/3. és A/4.) épületétől.

A fogvatartottak elhelyezése 2, 3, 4 és 5 fős zárkákban, illetve az A/2. épületben 6 fős lakóhelyiségekben történik. A zárkák alapterülete az Intézet adatai szerint 11,14 (2 személyes) és 28,65 (5 személyes) m² közötti, a lakóhelyiségeké 30,61-31,2 m² (6 személyes). A zárkák elkülönített, csempézett vizesblokkal (zuhanyzó és WC), mennyezeti és fali világítással, járólappal burkolattal és padlófűtéssel vannak ellátva. Az újonnan használatba vett A/2. épületben padlófűtés helyett radiátor szolgáltatja a meleget. Az A/2. épületben nem lakóhelyiségenként leválasztva, hanem a folyosók végén van a vizesblokk. Ezekben a részlegekben a lakóhelyiségek ajtaja folyamatosan nyitva volt.

¹⁵ Ld. Szombathely Megyei Jogú Város Közgyűlése 236/2013 (IV.25.) Kgy. sz. határozatát, illetve 20/2014.(I.30.) Kgy. sz. határozatát.

A helyiségek alapterülete (a zuhanyzó és WC által elfoglalt területet figyelmen kívül hagyva) minden esetben elérte a 4 m²/főt, mely mind a hazai jogszabályi előírásoknak,¹⁶ mind a nemzetközi standardoknak¹⁷ megfelel.

A nyílászárók a méretük alapján alkalmasak lennének arra, hogy a zárkák szellőztetését és megfelelő szintű természetes megvilágítását biztosítsák. Az ablakok elé helyezett kilátásgátlók (lyukacsos vékony fémlemez) azonban nem csak a helyiségek megvilágítását csökkentik, de a fogvatartottak elmondása szerint „megfognak a levegőt” is. Jónéhány helyen e berendezéseken sérülések, nagyobb lyukak voltak. A személyi állomány elmondása szerint ezek oka, hogy a fogvatartottak a kilátásgátlókat megrongálják.

A kilátásgátlók a büntetés-végrehajtási intézetek biztonsági berendezésének részeként általában a tiltott kapcsolattartás megelőzésére, valamint a biztonságos fogvatartás, illetőleg a büntetőeljárás sikeres lefolytatásának biztosítására szolgálnak.¹⁸ A CPT sem vitatta, hogy bizonyos esetekben szükség lehet az összejátszást és/vagy bűncselekmények megelőzését szolgáló intézkedésekre, azonban a testület leszögezte, hogy ezek alkalmazása csupán kivételes lehet, és soha nem eredményezheti a fogvatartottak megfosztását a természetes fénytől és a friss levegőtől.¹⁹ Az Intézet Szombathely külterületén helyezkedik el, és a körletépületek egy belső, 6 méter magas bástyafallal védett területen található, vagyis gyakorlatilag kizárt annak lehetősége, hogy a fogvatartottak ellenőrizetlenül külső személyekkel kerüljenek kapcsolatba. A látogatócsoport megítélése szerint a kilátásgátlók az Intézetben belüli tiltott kapcsolattartás megelőzésére kevésbé alkalmasak. Megrongálásuk esetén nem csak az említett rendeltetésük betöltésére alkalmatlanná, hanem még balesetveszélyessé is válnak. A látogatócsoport tagjai találtak olyan személlyel, akinek a karján a megrongált kilátásgátló által okozott sérülések voltak láthatóak.²⁰

Az Európai Börtön szabályok 18.1. pontja, illetőleg a Mandela Szabályok 13. pontja alapján a fogvatartottak elhelyezésére szolgáló épületekben figyelemmel kell lenni a megfelelő világítás és szellőzés biztosítására, illetőleg az éjjeli elszállásolásnak meg kell felelnie az egészségügyi követelményeknek. A kilátásgátlók miatt az egyes zárkákban tapasztalható szegényesebb megvilágítás és gyengébb szellőzés, valamint az, hogy a fogvatartottak a kilátásgátlók megrongálásával maguknak sérüléseket okozhatnak, visszasságot okoz az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében meghatározott embertelen, megalázó bánásmód tilalmának érvényesülésével összefüggésben.

2.2.2. Szabad levegőn tartózkodás

A szabad levegőn tartózkodás az A/2. és A/3. épületben levők számára a sportudvarokon, az A/1. és A/4. épületben levők számára külön udvarokon történik. Az A/1. épületben elhelyezett, különböző végrehajtási fokozatú elítéltek három elkülönített udvaron levegőzhetnek.

A napi levegőzés során az udvarokon van lehetőség sportolásra. A fogvatartottak trikóra, rövidnadrágra vetkőzhetnek, kérhetnek labdát, illetve a szabadtéri kondicionáló eszközöket is használhatják.

¹⁶ A 16/2014. (XII.19.) IM. rendelet 121. § (1) bekezdése látogatás idején hatályos rendelkezései szerint férfi elítéltek esetén személyenként legalább három, nők és fiatalok esetén három és fél négyzetméter mozgástér kell, hogy jusson. A 2017. január 1-jétől hatályos új rendelkezés szerint közösen elhelyezett elítéltek esetén személyenként legalább négy négyzetméter életér kell, hogy jusson. Az Intézet zárkái e feltételnek is megfelelnek.

¹⁷ Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards [CPT/Inf (2015) 44] 9. pontja értelmében több személy által lakott zárka esetében szintén minimum 4m², nem számítva a zuhanyzót és mellékhelyiséget.

¹⁸ Ld. a Magyar Helsinki Bizottságnak a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben 2006. július 24-26. között tett látogatásáról készített jelentésében az intézet parancsnokának válaszát (18. o.) http://helsinki.hu/wp-content/uploads/MHB_jelentes_Fovarosiv_2006.pdf, illetve a magyar kormány és az igazságügyi hatóságok válaszát a CPT 2009. március 24-től április 2-ig Magyarországon tett látogatásáról készített jelentésére, Európa Tanács CPT/Inf.(2010)17 (36. és 38. o.) <http://www.cpt.coe.int/documents/hun/2010-17-inf-hun.pdf>

¹⁹ CPT előírások - Kivonat a 11. Általános Jelentésből [CPT/Inf (2001) 16], 30. pont

²⁰ Ld. a Mellékletben az 2. illetve 3. képet.

A fogvatartottak egyes csoportjai (az A/4. épület IV. szintjén levő fogdakörleten elhelyezett kizárólag, az A/1. épületben elhelyezett nők esetenként) a tetőn kialakított „sétaudvaron”²¹ tölthetik az egy órás időszakot. Az egyik, a látogatás idején a fogdakörleten tartózkodó fogvatartott szerint a tetőn való séta „nem embernek való”, mivel a hely kevés, és az egyik oldalon kilátásgátló is van felszerelve.

A CPT hangsúlyozta, hogy kivétel nélkül minden fogvatartottnak, köztük a magánelzárás alatt álló személyeknek is fel kell kínálni a napi testmozgás lehetőségét a szabadban, és ezeknek a kültéri testmozgásra szolgáló létesítményeknek kellően tágasaknak kell lenniük.²² A kültéri testmozgás hiánya visszásságot valósít meg az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében foglalt embertelen, megalázó bánásmód tilalmával összefüggésben.

2.2.3. Tisztaság, higiénia

A Bvtv. 135. § (1) bekezdése alapján „az elítélt köteles a fogva tartó bv. intézet tisztántartását, karbantartását és ellátását szolgáló munkában díjazás nélkül részt venni.”

A 16/2014. (XII.19.) IM rendelet 44. § (1) bekezdése szerint „az elítélt jogai gyakorlásának és a kötelességei teljesítésének rendjét a házirendben kell szabályozni”. Az Intézet Házirendje a fogvatartottra vonatkozó viselkedési szabályként írja elő, hogy zárkáját tartsa tisztán, rendben. Köteles azt naponta tisztítani, a padlót és a berendezést portalanítani, és kiadni a szemetet. Az Intézet SZMSZ-e szerint az Üzemeltető kötelezettségei közé tartoznak az állagvédelmi feladatok (pl. javítás, karbantartás) és a takarítás, kivéve a zárkákat és a zárkafolyosókat. A zárkák és a folyosók takarítása tehát a fogvatartottak, a létesítmény további részeinek takarítása, valamint a javítások elvégzése az Üzemeltető feladata.

Több fogvatartott panaszolta, hogy nem kapnak a zárka tisztántartásához szükséges tisztítószereket, azt maguk veszik, vagy samponnal, tusfürdővel mosnak fel. Az Intézet SZMSZ-e szerint a fogvatartotti állomány tisztítószerekkel való ellátása az Üzemeltető kötelezettsége. Ahogy a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet látogatásáról készített jelentésben²³ is megállapítottam, a fogvatartás alapvető higiénés feltételeinek biztosítása keretében a büntetés-végrehajtási intézetnek a zárkák tisztántartásához szükséges eszközökről is gondoskodnia kell.

A vezetőség elmondása szerint az Üzemeltető arra törekszik, hogy az Intézményt gazdaságosan, hatékonyan működtesse. Pozitívumként emelték ki, hogy a szerződés rendelkezik a keletkezett hibák kijavításának szabályairól is, így meghatározza a típushibákat és az azokhoz kapcsolódó javítási időtartamokat. Bizonyos hibákat órákon belül kijavítanak.

A látogatócsoport benyomása is az volt, hogy az Intézet összességében tiszta, rendezett képet mutat. Több fogvatartott is említette, hogy a szombathelyi létesítmény tisztább, a higiénés feltételek jobbak, mint más büntetés-végrehajtási intézetekben. Egyesek arról számoltak be, hogy amint jobban megismerték az intézményt és észlelték a kedvezőbb körülményeket, visszavonták az átszállítási kérelmüket.

A körletépületek környéke azonban szemetes volt. A személyi állomány szerint az épületek közötti füves területet óránként kénytelenek takarítani, ellenkező esetben felgyülemlik az ablakból kidobált szemetet. Akadt olyan, aki a szemetelést a kilátásgátlók alkalmazásának indokaként nevezte meg.

Egyes zárkák, folyosók falán szennyeződés, illetőleg trágár feliratok voltak láthatók. Máshol a zuhanyzó fala koszos, vízköves, esetenként az ágydeszka szennyezett, zsíros volt. Volt olyan zárka, amelyben a fogvatartottak azért helyeztek PET palackot a zuhanyrózsára, mert az a vizet szétszórta, így nem tudtak megfelelően zuhanyozni.²⁴

A zuhanyból alkalmanként fél órán keresztül folyik a meleg víz. Munkatársaimnak több fogvatartott említette, hogy ennyi idő nem elegendő arra, hogy az egy zárkában elhelyezett 4 vagy

²¹ Ld. a Mellékletben a 7. képet.

²² CPT előírások - Kivonat a 2. Általános Jelentésből [CPT/Inf (92) 3] 48. pont

²³ AJB-3865/2016. sz. jelentés

²⁴ Ld. a Mellékletben a 4. képet.

5 fő rendszeresen megtisztálkodjon, miközben a fejenként rendelkezésre álló 6-7,5 percben kell levetkőzniük és felöltözniük is. Szintén probléma, hogy a víz hőmérsékletét nem tudják szabályozni, így van, hogy nem elég meleg, máskor viszont túlzottan is forró. Nap közben a zuhanyból nem folyik víz, de a mosdókagyló csapjából van lehetőség akár meleg vizet is venni.

Több fogvatartott panaszkolt, hogy az Intézet a matracokat tartó ágydeszkákat rácsra cserélte. A vékony matrac miatt a rács nyomja az oldalukat, a hátukat, fájdalmat okoz, így nem tudják magukat kialudni. A vezetőség tájékoztatása szerint a csere a BVOP utasítása alapján, az elősködőkkel szembeni védekezés céljából történt, és az Intézet valamennyi körletén elvégzik.

A megrongálódott zárkafelszerelés, a zárkák tisztántartásához szükséges eszközök hiánya, valamint a tisztálkodási feltételek hiányosságai együttesen az Alaptörvény II. cikke szerinti emberi méltósághoz való joggal, valamint az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében meghatározott egészséghez való joggal összefüggő visszaélést okoznak, és veszélyeztetik az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében meghatározott embertelen, megalázó bánásmód tilalmának érvényesülését.

Az ágyrácsok által nem megfelelően alátámasztott matracok rendszeres alvászavart eredményeznek, ami visszaélést okoz az Alaptörvény II. cikke szerinti emberi méltósághoz való joggal összefüggésben.

2.3. A fogvatartottak elkülönítésének körülményei

A NMM 2016. évi látogatásainak kiemelt vizsgálati szempontja a szabadságuktól megfosztott személyek elkülönítése a fogvatartási helyszíneken.

Az Intézet 11 fogdahelyisége egy körleten, az A/4. épület legfelső, 4. szintjén található. A Sátoraljaújhegyi Fegyház és Börtönben tett látogatásról készült jelentésben²⁵ már felhívtam a figyelmet arra, hogy a fogvatartottak fogdahelyiségben való elkülönítése bizonyos körülmények között embertelen és megalázó bánásmódhoz vezethet. A fizikai és társas elszigetelés rendkívül romboló hatással van az érintettek mentális, testi és szociális egészségére, és a fogvatartottak elhelyezésére vonatkozó minimumkövetelmények – különösen a fegyelmi büntetesként magánzárkába került fogvatartottak esetében – gyakran nem érvényesülnek.²⁶ A látogatócsoport tagjai az Intézetbe érkezést követően azonnal megvizsgálták a fogdahelyiségben tartózkodó fogvatartottak (8 személy, 5 férfi és 3 nő) helyzetét.

A fogdakörleten található zárkák három típusba sorolhatók: 17,63 m² (szabad terület: 15 m²), 12,33 m² (szabad terület: 10 m²), illetve 10,88 m² (szabad terület: 8 m²) alapterületűek. Mivel ezekben a zárkákban egyszerre egy személyt helyeznek el, a rendelkezésre álló élettér mind a CPT által támasztott minimumkövetelményeknek, mind a hazai jogszabályi előírásoknak megfelel.²⁷ A fegyelmi zárkák berendezési tárgyai (ágy, asztal, ülőke) a falhoz illetve a padlóhoz voltak rögzítve. Az egyik zárka zuhanyzójának ajtaja ki volt mozdulva a helyéről. Két fogvatartott is állította, hogy a személyzet a matracot és a takarót nap közben tőlük elveszi, amely gyakorlat a hatályos jogszabályi rendelkezésekkel nem ellentétes.²⁸ Ugyanakkor egy másik személy jelezte, hogy egészségi állapotára tekintettel engedélyezték számára, hogy folyamatosan magánál tarthassa a takaróját.

A látogatás időpontjában valamennyi fogdán elhelyezett személy fegyelmi okból volt elkülönítve. A rendelkezésekre álló információk szerint az Intézetben a 2016-ban – a látogatás

²⁵ A JB-679/2017. sz. jelentés

²⁶ CPT előírások – Kivonat a 21. Általános Jelentésből [CPT/Inf (2011) 28] 53. és 59. pont

²⁷ Living space per prisoner in prison establishments: CPT standards [CPT/Inf (2015) 44] 9. pont: egyszemélyes zárka esetében minimum 6 m², nem számítva a zuhanyzót és mellékhelyiséget.

A 16/2014. (XII.19.) IM rendelet látogatás idején hatályos 121. § (3) bekezdése értelmében egyéni elhelyezés esetén a helyiség alapterülete el kell, hogy érje a hat négyzetmétert, úgy, hogy a (2) bekezdés szerint „a mozgástér meghatározása szempontjából a zárka, vagy a lakóhelyiség alapterületéből az azt csökkentő berendezési és felszerelési tárgyak által elfoglalt területet figyelmen kívül kell hagyni.” A 2017. január 1-jén hatályba lépett új rendelkezések alapján a 6 m² élettér az illemhely és a mosdó által elfoglalt területet figyelmen kívül hagyva kell megállapítani.

²⁸ A 16/2014. (XII.19.) IM rendelet 4. melléklete határozza meg a fegyelmi zárka berendezését, felszerelését és az elítéltnél tartható tárgyakat, melynek értelmében a matrac, takaró és párna takarótól az ébresztőig lehet a zárkában.

időpontjáig – két esetben került sor biztonsági elkülönítésre. Mindkét esetben hivatalos személy elleni erőszak gyanújával büntetőeljárás is indult. Az Intézet belső szabályzata szerint, ha biztonsági elkülönítése okot adó körülmény merül fel, a körlet-főfelügyelőnek a magatartás lehetséges következményeire fel kell hívnia a fogvatartott figyelmét.²⁹ A látogatócsoport egyik tagja ilyen figyelemfelhívásnak több alkalommal is szemtanúja volt.

Az Intézet A/1., A/3. és A/4. épületében három ütés- és vágásbiztos, az ön- illetve közveszélyes magatartást tanúsító fogvatartottak elhelyezésére alkalmas helyiség is található. Ezek alkalmazására 2016-ban a látogatás időpontjáig nem volt szükség.

A szűrőpróbaszerűen kiválasztott dokumentáció szerint az elkülönítést a személyi állomány a jogszabályoknak megfelelően rendelte el, a szükséges adatokat rögzítették. Az orvos és a pszichológus rendszeresen ellenőrizték az elkülönített személyeket.

Az A/4. épület IV. szintjén elhelyezett, elkülönítésben levő személyek a tetőn kialakított „sétaudvaron” tölthetik egy órás szabad levegőzésük idejét. Egyikük szerint a tetőn való séta „nem embernek való”, mivel a hely kevés, és az egyik oldalon kilátásgátló is van felszerelve.³⁰ *A kültéri testmozgás hiánya visszűszűrést okoz az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében foglalt embertelen, megfélemlítő bánásmód tilalmával összefüggésben.*

2.4. Kapcsolattartás

Az Intézetben látogatófogadásra az előzetes letartóztatottak esetében szerdánként, a jogerős elítéltek esetében szombatonként van lehetőség. A látogatók fogadására szolgáló épület az „A” területet határoló kerítés mellett található, külön bejárata van a látogatók, a fogvatartottak és a személyzet számára. A látogatófogadás elsősorban a 200 személyes színházteremben, csoportos beszélő keretében történik. A helyiségbe asztalokat helyeztek U alakban, a belső oldalon a fogvatartottak, a külsőn a látogatók ülnek. Egy fogvatartotthoz 4 személy, köztük 2 kiskorú mehet be egyszerre. A tiltott tárgyak átadásának megelőzése érdekében a fogvatartott illetve a látogató előtt levő két asztal közé földig érő, az asztal lapjánál kb. 30 centiméterrel magasabb pozdorjalemezt helyeztek.³¹

Egy másik helyiségben négyfős asztalok körül ülve zajlanak az ún. családi beszélők. Itt a felek nincsenek elválasztva egymástól. Az, hogy a látogatófogadás e formáját kinek engedélyezik, a büncselekmény jellegétől illetve a fogvatartott magatartásától függ. A látogatás ideje alatt folyamatos felügyelet és kamerás megfigyelés van. Volt olyan fogvatartott, aki munkatársamnak elpanaszolta, hogy a nagy zaj miatt csak kiabálva tud a látogatóival beszélni, és arra sincs lehetőség, hogy a gyermeke az ölébe üljön.

Az épületben 6 biztonsági beszélő is található. Ezekben a fogvatartott és látogatója törésálló biztonsági üveglapon keresztül látja egymást. A látogatói oldalon a falba mikrofon, a plafonba pedig hangszóró van építve. A fogvatartotti oldalon az aljzathoz rögzített ülőkén ülve, telefonkagylón keresztül lehet kommunikálni. Itt azok a fogvatartottak fogadhatják látogatóikat, akik az intézmény szabályait vagy a látogatási szabályokat nem tartották be, illetve magas kockázatú a besorolásuk. Utóbbiak külön engedéllyel, alkalmanként, ha megfelelő a magatartásuk, az asztali beszélőn is fogadhatnak látogatókat.

A látogatóknak a személyes tárgyaik nagy részét a főbejáratnál kell hagyniuk. A látogatók nem hozhatnak be semmit a fogvatartottaknak, az ételfogyasztás a látogatások alatt tilos. Az épületben a látogatók számára külön mosdót biztosítanak. Van akadálymentes mellékhelyiség és pelenkázó is, utóbbi az akadálymentes mellékhelyiségben található. A személyi állomány elmondása szerint van egy kerekesszékes látogató, aki rendszeresen jelentkezik kapcsolattartásra. Ő az épületbe rámpa segítségével tud bejutni.

²⁹ A Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet parancsnokának 40/2015. sz. intézkedése a fogvatartottak biztonsági elkülönítésének intézeti végrehajtásáról.

³⁰ Ld. a Mellékletben a 7. képet.

³¹ Ld. a Mellékletben a 8. képet.

Az A/1. épület földszintjén négy ügyvédi beszélő is található, mivel ebben az épületben vannak elhelyezve az előzetes letartóztatásban levő személyek. Ezekben a helyiségekben lehetőség van arra, hogy a fogvatartott és védője iratokat tudjon átadni egymásnak.

A magyar kormány a CPT 2013-as látogatásáról készült jelentésére adott válaszában kijelentette, hogy a „telítettség kiegyensúlyozása során magas prioritást kap az egyéniesítés és a regionalitás elve, így minden fogvatartott áthelyezése egyedileg kerül elbírálásra, törekedve arra, hogy a kapcsolattartások ne gyengüljenek és fenntartásuk érdekében a szállítások száma se növekedjen jelentősen.”³² Az Intézet vezetősége szerint sokakat azért nem látogat senki, mert a kapcsolat megszakadt, vagy a családtagok messze laknak. Munkatársaimnak több fogvatartott említette, hogy a lakóhelytől való nagy távolság miatt a személyes kapcsolattartásra korlátozottak a lehetőségek. Akadtak köztük olyanok, akik csak évente vagy még ritkábban találkoztak családtagjaikkal, és ebből a célból egy másik intézménybe kellett őket szállítani. A rendelkezésemre álló iratok szerint gyakori, hogy a fogvatartott a személyes kapcsolattartás ellehetetlenülésére hivatkozva kéri másik intézménybe való átszállítását. Volt olyan is, aki arra hivatkozott, hogy hozzátartozói a tömegközlekedési lehetőség hiányában³³ nem tudják őt felkeresni.

Az Európai börtönszabályok 24.1 pontja alapján a fogvatartottak számára engedélyezni kell, hogy a lehető legnagyobb gyakorisággal érintkezzenek családjukkal, harmadik személyekkel és a külső szervezetek képviselőivel levélben, telefonon vagy más kapcsolattartási módok révén, valamint, hogy fogadassák az említett személyek látogatását. A Mandela Szabályok 58. pontja hasonló előírásokat tartalmaz, a kapcsolattartás szükséges formái között nevesítve a telekommunikációs, elektronikus illetve digitális eszközöket is, amennyiben azok elérhetők.

Az Európai Börtönszabályok 24.4 pontja szerint a látogatási körülményeknek lehetővé kell tenniük a családi kapcsolatok lehető legtermészetesebb módon való fenntartását és fejlesztését. A 24.5 értelmében a büntetés-végrehajtási hatóságoknak segíteniük kell a fogvatartottaknak a külvilággal való megfelelő kapcsolattartásban, és ehhez megfelelő szociális segítséget kell nyújtaniuk. A Mandela Szabályok 59. pontja értelmében a fogvatartottakat a lehetőség szerint a lakóhelyük közelében kell elhelyezni.

A fogvatartottaknak a lakóhelyüktől olyan távolságra történő elhelyezése, amelynek következtében a családi kapcsolatok természetes módon való fenntartása és fejlesztése nem lehetséges, az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében biztosított magánszférához illetve kapcsolattartáshoz való joggal összefüggő visszautasítást okoz.

A látogatófogadás nehézségei miatt a kapcsolattartás egyéb formái felértékelődnek. Sokan említették, hogy főként vagy kizárólag telefonon és levélben érintkeznek hozzátartozóikkal.

Az Intézet 2023-ig érvényes, 15 éves szerződést kötött a BVFon Kft-vel, így a fogvatartottak választásuk szerint használhatják a mobiltelefon- vagy a vonalas telefonszolgáltatást. A vezetőség tájékoztatása szerint inkább a mobiltelefon-használat jellemző, több mint 1000 fő ezt a lehetőséget veszi igénybe. Több fogvatartott említette, hogy bár a mobiltelefonos percdíjak a vonalasnál lényegesen magasabbak, előbbieknél használatának feltételei kedvezőbbek. A személyi állomány szerint a fogvatartottak mobiltelefon-használata számos problémával jár. Nehéz ellenőrizni, visszaélésekre (függetlenítés, csere, üzletelés) ad lehetőséget. A vezetőség tájékoztatása szerint a látogatást megelőzően mobiltelefon-felújítási program zajlott, de nem sikerült valamennyi készüléket visszavenni.

Egy fogvatartott a látogatócsoport egyik tagjának elpanaszolta, hogy a kapcsolattartását nehezíti, hogy a beszédett telefonját nem kapta vissza. Amikor ennek okáról érdeklődött, azt a választ kapta, hogy a készüléket bevizsgálásra kellett küldeni. A fogvatartott megmutatta, hogy a reintegrációs tiszt a válaszlapot hiányosan töltötte ki, azon sem a nevét, sem a dátumot nem tüntette fel. Egy másik fogvatartott arról számolt be, hogy a gyerekeivel azért nem tud kapcsolatot tartani, mert a mobiltelefonját ellopták, és hiába tett panaszt, az ügyével nem foglalkozott senki.

Az Intézet veszélyeztette a fogvatartott Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében biztosított magánszférához illetve kapcsolattartáshoz való jogának, illetőleg az Alaptörvény XXV. cikkében biztosított

³² CPT/Inf (2014) 14 (a Jelentés 40. pontjához) 14. o.

³³ Ld. a 2.1.2. Az Intézet megközelíthetősége c. részben írtakat.

panaszjogának érvényesülését azszal, hogy a telefonja elvétele illetve eltulajdonítása miatt előterjesztett panaszát nem az elvárható gondossággal vizsgálta.

Néhány fogvatartott elmondta, hogy előfordult, hogy „hivatalos levelüket” felbontva kapták kézhez, majd a személyi állomány tagjai magyarázatként arra hivatkoztak, hogy csak a felbontást követően észlelték, hogy a küldemény ilyen levél volt. Az Intézet Házirendje szerint a fogvatartott „a hatóságoktól, nemzetközi szervezetektől, és a védőtől érkezett levelet a nevelője jelenlétében – a biztonsági ellenőrzés céljából köteles felbontani. Ez az ellenőrzés kizárólag arra irányul, hogy a kapcsolattartás során a büntetés-végrehajtási intézet rendje és biztonsága, valamint a kapcsolattartás szabályai nem sérülnek-e.”

Sajnálatos módon sem az Intézet személyzetének gyakorlata, sem a Házirend hivatkozott szövege nem áll összhangban a Bvtv. 174. § (4) bekezdésének azon rendelkezésével, mely szerint a hatóságokkal, a törvényben meghatározott jogvédő szervezetekkel illetve a védővel való levelezés tartalmilag nem ellenőrizhető. Az ilyen levelet felbontani csupán alapos indokkal, a feladó azonosítása céljából lehet, ami kizárólag az elítélt jelenlétében, jegyzőkönyv egyidejű felvétele mellett történhet.

Az Intézet azszal, hogy a végrehajtó állomány a fogvatartottak hatóságoktól, nemzetközi szervezetektől vagy védőtől érkező leveleit a Bvtv. hivatkozott rendelkezésében megjelölt alapos ok nélkül felbontja, veszélyezteti az Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében biztosított kapcsolattartáshoz való jog, valamint az előzetes letartóztatásban levő fogvatartottak esetében az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdésében deklarált védelemhez való jog érvényesülését. Felhívom a figyelmet arra, hogy a házirendnek a levélpostai küldemények felbontására vonatkozó előírásai ellentétesek a Bvtv. 174. § (4) bekezdésével, ami az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében meghatározott jogállamiság elvéből levezethető jogbiztonság követelményével összefüggő visszásságot okoz.

A csomagküldemények kapcsán egyes fogvatartottak sérelmezték, hogy esetenként 3-4 napot is kell várni, amíg azt kézhez kapják. A vezetőség elmondása szerint a csomagbontás a fogvatartott jelenlétében történik, és annak tartalma tételesen kerül átadásra.

A CPT szerint „rendkívül fontos, hogy a fogvatartottak viszonylag jó kapcsolatot ápolhassanak a külvilággal. Mindenekelőtt biztosítani kell a fogvatartott számára a kapcsolattartás lehetőségét a családjával és közeli barátaival.”³⁴ Amint a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben tett látogatásomról szóló jelentésben³⁵ is hangsúlyoztam, a magánszféra fenntartása, a családdal, házastárssal, barátokkal való kapcsolattartás megőrzése elengedhetetlen feltétele az elítéltek szabadulás utáni reintegrációjának. A kapcsolattartások eredményes és gyakori megvalósulása a bv. környezetben számottevően csökkentheti a fogvatartottak között megjelenő erőszakos magatartásokat, illetve az önkárosító, szuicid hajlamot is.

Az Intézet veszélyezteti a fogvatartott Alaptörvény VI. cikk (1) bekezdésében biztosított magánélet tiszteletben tartáshoz való jogának, valamint az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében foglalt embertelen, megalázó bánásmód tilalmának érvényesülését, ha a fogvatartott megfelelő kapcsolattartásának feltételeit nem biztosítja.

2.5. Egészségügyi és mentálhigiénés ellátás

2.5.1. Orvosi ellátás

Az Intézet egészségügyi részlege az A/5. épület felét foglalja el. Az épület másik felében a vallásgyakorlásra szolgáló helyiség (kápolna) és az oktatási egység van.

Az épület kétszintes. A földszinten van egy ráccsal elkerített fogvatartotti váró. Itt található a belgyógyászati és a fogorvosi rendelő, melyek a személyi állományt is ellátják. Az első emeleten 4 db négyfős és 2 db kétfős, mozgáskorlátozott személyek elhelyezésére is alkalmas betegszoba van, melyek azért nem tekinthetők akadálymentesnek, mert a folyosóktól 2-4 cm magas acélküszöb választja el azokat. Az épületben lift is üzemel.

³⁴ CPT előírások – Kivonat a 2. Általános Jelentésből [CPT/Inf (92) 3] 51. pont

³⁵ AJBH-3865/2016. sz. jelentés

Bár a személyi állomány szerint a körleten volt már kerekesszékes személy elhelyezve, aki nem jelzett semmilyen problémát, a fennálló helyzet korlátozza az olyan fogyatékossgal élő fogvatartottak intézményen belüli mozgását, akik esetében a zárka – legalább részleges – nyitva tartása egyébként engedélyezett.³⁶

Az akadálymentesség hiánya veszélyezteti az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdésében biztosított hátrányos megkülönböztetés tilalmának érvényesülését. Amint a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházában tett látogatásomról szóló jelentésben³⁷ már hangsúlyoztam, az Emberi Jogok Európai Bírósága megalázó bánásmódnak minősítette azt a helyzetet, amikor a mozgássérült elítélt a börtöncellát kerekesszékekkel nem tudta önállóan elhagyni.³⁸ Amennyiben a szabad mozgás korlátozása nem a fogva tartás, hanem az akadálymentesség hiányának következménye, az az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében tilalmazott embertelen és megalázó bánásmóddal összefüggő visszaélést okoz.

Az Intézet Egészségügyi Osztálya egy hivatásos állományú orvossal működik, aki az osztályvezetői feladatokat is ellátja. A vezetőség elmondása szerint az állománytáblázat szerinti 4 üres orvosi státuszból egyet megbízási szerződéssel tudtak betölteni. Az orvos – háziorvos és belgyógyász – minden nap rendel, a különböző körleteken elhelyezett fogvatartottak a házirendben rögzített napokon kereshetik őt fel. A fogorvos heti 3 alkalommal, napi 4 óra időtartamban elérhető. Az orvosnak általában napi 30 páciense van, de előfordulhat, hogy 50-60 beteg is összegyűlik. 15 szakápoló dolgozik az Intézetben, és van 1 üres szakápolói álláshely is. Ők 12 órás váltásokban dolgoznak, és legalább két szakápoló mindig van az Intézetben. Az ápolók és az orvos a jogszabályoknak megfelelően vesznek részt továbbképzéseken.

Akut ellátási igény esetén szakorvosi ellátásra az Intézettől kb. 5 km-re található Markusovszky Egyetemi Oktatókórházba (a továbbiakban: Kórház) viszik a fogvatartottakat. Szükség esetén mentőszállítást is igénybe tudnak venni. A női fogvatartottak számára nőgyógyászati vizsgálatra is a Kórházban van lehetőség. A Kórház osztályvezető pszichiátere kéthetente alkalmanként 4 órában megbízási szerződés alapján szupervizori feladatokat lát el az Intézetben. Emellett az ő feladata gyógyszer felírni azon fogvatartottak számára, akiket az IMEI-ben már kivizsgáltak. A látogatás idején 780 személy, azaz a fogvatartotti állomány valamivel több, mint fele szedett nyugtatót.

Az egészségügyi szakszemélyzet elmondása szerint a leggyakoribb fogvatartotti panaszok az idegesség, az alvási problémák, a mozgásszervi panaszok és a gyomorpanaszok. Viszonylag gyakran előfordulnak olyan sérülések is, melyek bántalmazás gyanúját vetik fel.

A fogvatartottak beszámolója szerint, ha kérelmi lapot írnak, a rájuk vonatkozó rendelési napon el tudnak jutni az orvoshoz. Sürgős esetekben a szakápolók látják el őket. Több fogvatartott is panaszolta, hogy ha nincs pénz a letéti számláján, az orvos nem ír fel neki gyógyszert, csak annyit tanácsol, hogy „*igyon vizet*”.

A fogvatartottat a gyógyszerrendelésre vonatkozó általános jogszabályi előírások szerint a gyógyszerellátás a fogvatartás alatt is térítés ellenében illeti meg. Az ártámogatás igénybevételére jogosító iratok (IAJ kártya, közgyógyellátási igazolvány) bemutatása a saját felelőssége.³⁹

A Bvtv. 156. § (2) bekezdése szerint a letéti pénzzel, jövedelemmel, más pénzbeli juttatással nem rendelkező, továbbá a közgyógyellátásra jogosult elítélt esetében a gyógyszer és a gyógyászati segédeszköz térítési díját a bv. intézet a közgyógyellátásra vonatkozó jogszabályi rendelkezésekben meghatározott mértékig átvállalja. Nem kell térítési díjat fizetnie a munkavégzésével összefüggésben szükségessé vált gyógyszerekért a dolgozó fogvatartottaknak, illetőleg a várandósoknak vagy anya-gyerek körleten elhelyezetteknek, valamint a fiatakorúaknak sem.⁴⁰

³⁶ A Bvtv. 100. § (2) bek. d), 101. § d), 392. § (6) bek. b) rendelkezései alapján.

³⁷ A JB-1424/2015. sz. jelentés

³⁸ Vincent v. France App no 6253/03 (ECHR, 24 October 2006)

³⁹ A büntetés-végrehajtási intézetekben fogvatartott elítéltek és egyéb jogcímen fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 8/2014. (XII. 12.) IM rendelet 3. § (4) bek.

⁴⁰ Bvtv. 156. § (2) és (3) bek., valamint 192. § (5) bek.

A gyógyszer- és gyógyászati segédeszköz ellátásról szóló BVOP szakutasítás értelmében a fenti feltételek hiányában is lehetőség van a fogvatartott számára térítésmentes gyógyszer biztosítására a bv. orvos javaslatára.⁴¹ Térítésköteles gyógyszer igénybevétele esetén a szakutasítás értelmében „a fogvatartottak egyéni számlalapját a bizonylattal megegyező összeggel azonnal meg kell terbelni, megfelelő nagyságú letéti pénz hiánya esetén a fennmaradó összeget követelésként kell előírni.”⁴²

Az a gyakorlat, miszerint az Intézet orvosa a letéti pénzzel nem rendelkező fogvatartott számára nem írja fel a szükséges gyógyszert, az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében biztosított testi és lelki egészséghez való joggal összefüggő visszásságot okoz, és veszélyezteti az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében meghatározott embertelen, megállító bánásmód vagy büntetés tilalmának érvényesülését.

2.5.2. Pszichológiai ellátás

A vezetőség beszámolója szerint 2015-ben az Intézetben önálló Pszichológiai Osztályt hoztak létre. A látogatáskor az osztályon 6 pszichológus (köztük 2 klinikai, 1 munkalélektani, 1 tanácsadó szakpszichológus) és egy pszichológiai asszisztens dolgozott. Az osztályvezető az A/2. épületben volt elhelyezve, ahol a pszichológiai befogadásra szolgáló iroda is található. Minden épületben van 1-1 pszichológus, az A/4. épületben kettő is, mert itt működik a gyógyító-terápiás részleg, melynek külön pszichológusa van. A pszichológusok elsősorban a fogvatartottakkal foglalkoznak. A személyi állománnyal legszorosabb munkakapcsolatban az osztályvezető áll, ő végzi az alkalmazottak vizsgálatát. Amennyiben valaki a személyi állományból úgy érzi, hogy szüksége van támogató beszélgetésre, ventilációra, bármelyik pszichológushoz fordulhat.

Változó, hogy melyik pszichológus hány személlyel foglalkozik. Az ellátandó személyek száma függ attól is, hogy ki melyik épületben dolgozik, továbbá végez-e befogadást. Fogvatartottak személyes meghallgatására havonta minimum 50 esetben kerül sor. Ezen túlmenően vannak a befogadással, a szuicid ellenőrzéssel kapcsolatos feladatok, illetve végeznek különböző vizsgálatokat is, például pszichiátriai állapotfelmérést gyógyító-terápiás részlegre, átmeneti csoportba vagy fogdára helyezés, elkülönítés előtt, illetve feltételes szabadságra bocsátást megelőzően. Az egyik pszichológus beszámolója szerint naponta átlagosan 10-12 meghallgatásra és 1-2 befogadásra van kapacitása. A fogvatartott főszabály szerint kérelmi lapon igényelhet meghallgatást, melyre 30 napon belül kell, hogy sor kerüljön. Hivatalból a felügyelő is, de elsősorban a reintegrációs tiszt kezdeményezhet meghallgatást. A kezdeményezés történhet szóban is, de gyakoribb, hogy meghallgatási kérelmet írnak. A fogvatartott részvétele a meghallgatáson ilyen esetben önkéntes.

A látogatáskor a csoportfoglalkozási rendszer kiépülőben volt. Korábban a pszichés egyensúlyvesztés szempontjából veszélyeztetett és a szuicid szempontból magas kockázatú személyek számára szerveztek csoportot, amelyben körülbelül 10-12 fő vett részt. A látogatáskor folyamatban volt egyéb csoportfoglalkozások kidolgozása is. A speciális környezetre és populációra tekintettel kevésbé jellemző a klasszikus terápiás munka, inkább krízisprevencióra, illetve a fogvatartottak meghallgatására, ventiláltatására van lehetőség.

Az egyik pszichológus elmondta, hogy a büntetés-végrehajtás évente minimum egyszer szervez számukra továbbképzést, változatos témakörökben (pl. szuicidum), és nemrégiben autogén tréning-képzésre is nyertek pályázatot. Van olyan kollégájuk, aki szakképzésben fog továbbtanulni.

A fogvatartottak beszámolói szerint az Intézetbe való bekerülést követően beszéltek pszichológussal, és többen jelezték, hogy a későbbiek folyamán is volt erre lehetőségük. Néhányan megjegyezték, hogy ezt a lehetőséget nem azért veszik igénybe, mert a rendszeres

⁴¹ A látogatás idején hatályos 18/2015. (II.10) OP szakutasítás 20. pontja szerint ezt méltányosságból a bv. intézet parancsnoka engedélyezheti. Az időközben hatályba lépett 15/2017. (II. 6.) OP szakutasítás 23. pontja alapján erre az egészségügyi szakterületi vezető engedélyével kerülhet sor.

⁴² Azonos rendelkezést tartalmaz a 18/2015. (II.10) OP szakutasítás 37., illetőleg a 15/2017. (II. 6.) OP szakutasítás 40. pontja.

találkozásnak nem érzik szükségét. Más fogvatartottak arról számoltak be, hogy azt nem tartják hasznosnak, nem érzik, hogy segítene nekik.

A látogatócsoport a fogvatartottak általános pszichológiai ellátása terén alapvető joggal összefüggő visszásságra utaló körülményt nem észlelt.

2.5.3. Szuicid prevenció

Az Intézet – a fogvatartottak öngyilkossági cselekményeinek megelőzésével kapcsolatos feladatokról szóló módszertani útmutatónak megfelelően⁴³ – mind a pszichés egyensúlyvesztés szempontjából veszélyeztetett fogvatartottakról (a továbbiakban: veszélyeztetettek nyilvántartása), mind a szuicid szempontból magas kockázatú fogvatartottakról (a továbbiakban: szuicid nyilvántartás) nyilvántartást vezet. A látogatás idején az előbbi listán 234, az utóbbin 1⁴⁴ név szerepelt.

A veszélyeztetettek körében tartják nyilván a bántalmazás veszélyének kitett, az önkárosító, a hosszú időre elítélt, illetőleg az „egyéb ok” miatt veszélyeztetett fogvatartottakat. Az Intézet egyik pszichológusának elmondása szerint ilyen egyéb ok lehet például, ha az illető valamilyen pszichiátriai zavarban szenved, ami miatt a szuicid rizikófaktorok fokozottan érvényesülnek, illetőleg ebbe a kategóriába sorolják azokat a fogvatartottakat is, akiknek szuicid szempontból magas kockázatából javul az állapotuk, és emiatt már nem igényelnek állandó felügyeletet. A szuicid nyilvántartásba azok a fogvatartottak kerülnek, akiknek vagy öngyilkossági kísérletük volt; vagy olyan súlyos mentális zavar alakult ki náluk, mely miatt folyamatos felügyelet alatt kell őket tartani; vagy akut krízisben vannak, és pre-szuicidális szindróma alakult ki náluk. Az utóbbi olyan súlyos állapot, hogy ilyenkor a fogvatartott IMEI-be való célszállításáról vagy a helyi pszichiátrián való kezeléséről intézkednek. A befogadás során a szuicid nyilvántartásba való felvételt megalapozó állapotra általában fény derül. Ilyenkor a fogvatartott felkerül a listára, majd 1 év után mérleget, hogy törlik-e onnan. A szuicid nyilvántartásban szereplő személyeket, ha kórházi kezelésük nem szükséges, folyamatosan monitorozzák. A pszichológusok általában hetente többször, de legalább egyszer, a reintegrációs tisztek viszont naponta ellenőrzik őket. Az ellenőrzés megkönnyítése érdekében az elhelyezésük kis létszámú, a felügyelői irodához közeli zárkában történik.

A két nyilvántartásban összesen 235 név szerepelt, ami az Intézet 1474 fős nyilvántartotti létszámának 16%-a volt. Az adatok alapján szembejövő, hogy az A/2. épületben élő fogvatartottak a nyilvántartásban alulreprezentáltak. Erre magyarázatul szolgálhat, hogy egyrészt itt vannak elhelyezve az enyhe rezsimbe sorolt börtön és fegyház fokozatú szabadságvesztésre ítélték, másrészt itt található a vallási részleg is.⁴⁵

Az A/4. épületben lakók szerepelnek a legnagyobb számban a nyilvántartásban. Ebben az épületben található a fogdakörlet, valamint a gyógyító-terápiás részleg.⁴⁶ Csak a látogatás folyamán

⁴³ A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának a fogvatartottak öngyilkossági cselekményeinek megelőzésével kapcsolatos feladatokról szóló 4/2016. (I.18.) OP szakutasításának melléklete, 8. pont; 2017. február 16-tól ezt a büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 27/2017. (II. 15.) OP szakutasítása váltotta fel.

⁴⁴ A látogatás második napján bekövetkezett, a 2.9.1. részben kifejtett rendkívüli eseményt (késelés) követően 2 fő.

⁴⁵ A vallási részleg a büntetés-végrehajtási intézetekben a sajátos kezelési igényű elítéltek számára kialakítható részlegek egyik típusa. A Bvtv. 109/A. § értelmében az itt elhelyezett elítélt folyamatos vallásos lelkigondozásban részesül, valamint – a rezsimszabályokhoz igazodó látogatófogadási alkalmakon felül – a hozzátartozóival vagy engedélyezett kapcsolattartójával közösen vehet részt a bv. intézet által rendszeres időközönként biztosított vallási alkalmakon. Ezek a körülmények elősegíthetik a jobb mentális állapot megőrzését.

⁴⁶ A gyógyító-terápiás részleg a büntetés-végrehajtási intézetekben a sajátos kezelési igényű elítéltek számára kialakítható részlegek egyik típusa. A Bvtv. 106. §-a értelmében az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben (IMEI) végzett kivizsgálás után itt kell elhelyezni azt az elítéltet, akinek korlátozott beszámítási képességét állapították meg; akit a szabadságvesztés végrehajtása alatti időben - kóros elmeállapota miatt - az IMEI-ben kezeltek, és elmeállapota olyan mértékben javult, hogy az a szabadságvesztés folytatását nem akadályozza; illetve akinek esetében az a személyiségzavarának jellege, vagy súlyossága miatt indokolt. Erre tekintettel az e részlegen elhelyezett

két súlyosabb esemény történt ebben az épületben, egy zárkába visszatérés megtagadása, illetve két fogvatartott késelésbe torkolló verekedése.⁴⁷ Álláspontom szerint megfontolandó, hogy ezeken a körleteken a személyi állomány nagyobb létszámban teljesítsen szolgálatot.

Ok / épület	A/1	A/2	A/3	A/4	Összesen
<i>pszichés egyensúlyvesztés szempontjából veszélyeztetett személyek</i>					
bántalmazás veszélyének kitett	10	3	10	14	37
önkárosító	30	2	27	31	90
hosszú időre elítélt	2	0	0	2	4
egyéb ok	20	10	33	39	102
<i>szuicid szempontból magas kockázatú személyek</i>					
	1 (2)	0	0	0	1 (2)
Összesen	63 (64)	15	70	86	234 (235)

2. táblázat - A látogatás idején a pszichés egyensúlyvesztés szempontjából veszélyeztetett, illetőleg szuicid szempontból magas kockázatú fogvatartottak nyilvántartásában szereplő személyek száma⁴⁸

Az Európai Börtönszabályok 47.2 pontja kimondja, hogy a börtönökben működő egészségügyi szolgálat kiemelt figyelmet kell, hogy fordítson az öngyilkosságok megelőzésére. Az öngyilkosság-megelőzés a börtön egészségügyi szolgálatának feladatai közé tartozik, de a börtön személyzetnek, konkrét egyéni munkakörtől függetlenül, ismernie kell az öngyilkossági szándéokra utaló jeleket, melyhez megfelelő képzést kell számukra nyújtani. Mindezeket túl biztosítani kell, hogy a kérdést az egész intézményben ismerjék, valamint, hogy megfelelő intézkedéseket tegyenek. A befogadási orvosi vizsgálat, valamint a befogadási eljárás egésze fontos szerepet játszik ebben a tekintetben, mivel lehetőséget nyújthat a veszélyeztetett személyek azonosítására illetve az újonnan érkezett fogvatartottak szorongásának csökkentésére.⁴⁹ A Mandela Szabályok 30. c) pontja értelmében az intézménybe való bekerülést követő egészségügyi vizsgálat ki kell, hogy terjedjen a bebörtönzés következtében kialakult pszichológiai vagy egyéb stressz bármely jelének – beleértve többek között az öngyilkosság vagy önkárosítás kockázata, illetőleg az elvonási tünetek – feltárására is, s emellett biztosítani kell minden szükséges személyre szabott intézkedést és kezelést. Akiről megállapították, hogy öngyilkossági veszély fenyegeti, azt fokozottan meg kell figyelni, ameddig csak szükséges. Nem szabad, hogy könnyen hozzáférjen öngyilkosság elkövetéséhez használható eszközökhöz (a zárka ablakrácsa, törött üveg, öv vagy nyakkendő, stb.). Lépéseket kell tenni az intézményen belüli, mind pedig adott esetben intézmények közötti megfelelő információáramlás biztosítására is azokról a személyekről, akiről megállapították, hogy veszélyeztetettek.⁵⁰

A vonatkozó BVOP szakutasítás nyomán kialakított, a veszélyeztetett és szuicid nyilvántartásban szereplő fogvatartottakkal kapcsolatos teendőket meghatározó intézetparancsnoki intézkedés⁵¹ az említett a kérdéseket kellő részletességgel szabályozta.

Ugyanakkor felhívom a figyelmet, hogy az intézetparancsnoki intézkedés a befogadás során kiemelt figyelmet igénylő fogvatartotti csoportok között nevesíti a „szellemi fogyatékosokat”.⁵²

személyek esetében fokozott annak a kockázata, hogy olyan állapotba kerülnek, ami szükségessé teszi a pszichés egyensúlyvesztés szempontjából veszélyeztetettek nyilvántartásába való bekerülést.

⁴⁷ Ld. részletesen a bánásmódról szóló 2.9. részben.

⁴⁸ Kurzívval a látogatás 2. napjának adatai.

⁴⁹ CPT előírások – Kivonat a 3. Általános Jelentésből [CPT/Inf (93) 12] 57-58. pont

⁵⁰ CPT előírások – Kivonat a 3. Általános Jelentésből [CPT/Inf (93) 12] 59. pont

⁵¹ A látogatás időpontjában a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási intézet parancsnokának 5/2016. sz. intézkedése a fogvatartottak öngyilkossági kísérleteinek megelőzéséről és kezelésének módszereire vonatkozó eljárásról.

⁵² 5/2016. sz. intézetparancsnoki intézkedés, II. 1. A. pont.

A vonatkozó BVOP szakutasítás ugyanakkor e körben „mentális retardációval élők” említ,⁵³ míg a fogva tartottak öngyilkossági kísérletei megelőzésének és kezelésének módszereiről szóló 11/2010. (III. 26.) IRM utasítás 9. pontja „értelmi fogyatékosokat”.⁵⁴

Az Alkotmánybíróság elvi élel mutatott rá arra, hogy a jogbiztonság megköveteli, hogy a jogszabály szövege értelmes és világos, a jogalkalmazás során felismerhető normatartalmat bitorozzon.⁵⁵ Az a körülmény tehát, hogy a szabályozás különböző szintjein alkalmazott terminológia nem egységes, az Alaptörvény B) cikke (1) bekezdésében meghatározott jogállamiság elvéből levezethető jogbiztonság követelményével összefüggő visszásságot okoz. Emellett, amint az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben folytatott látogatásról készült jelentésben már kifejtettem,⁵⁶ az értelmi fogyatékosokkal élő személyek stigmatizáló jellegű megnevezése ellentétben áll a 2007. évi XCII. törvénnyel kihirdetett fogyatékosokkal élő személyek jogairól szóló ENSZ egyezmény (CRPD egyezmény) alapelveivel és célkitűzéseivel, valamint az Alaptörvény III. cikke (1) bekezdésében biztosított megalázó bánásmód tilalmával összefüggő visszásságot okoz.

A személyi állomány beszámolója szerint a korábbi szabályozás értelmében, ha valakinek akár a távoli rokona öngyilkos lett, már fel kellett venni a listára, és a fogvatartottak kihasználták, hogy ilyenkor nem lehetett őket elkülöníteni. Bár az új szabályokat észszerűbbnek és könnyebben végrehajthatónak tartják, a szuicid kockázati értékelés a változások ellenére is jelentős munkaterhet ró a személyzetre. A szuicid cselekményekkel kapcsolatos hivatali munkaidőn kívüli, elsősorban a hétfégi és az éjszakai biztonsági feladatok pedig rendkívül lefoglalják a szolgálatban lévő, amúgy is alacsony létszámú személyi állományt.

Az említett nyilvántartásokban szereplő fogvatartottak közül munkatársaimnak néhányan elmondták, hogy nem tudják, hogy mi az oka annak, hogy szerepelnek a nyilvántartásban, és hogy az ellenőrzések szerintük csak „futószalagon mennek.”

A látogatócsoport egyik tagjának alkalma volt megfigyelni egy fogvatartott befogadásának a reintegrációs tiszt által végzett szakaszát. Ennek során a reintegrációs tiszt kiemelt figyelmet fordított arra, hogy feltárja, a fogvatartottnak volt-e már korábban öngyilkossági kísérlete.

Az öngyilkossági cselekmények megelőzésével kapcsolatos BVOP szakutasítás szerint a fogvatartottak által elkövetett öngyilkosságok feldolgozása, elemzése érdekében a bv. szerv a rendkívüli eseményről köteles adatlapot kitölteni és a BVOP felé továbbítani. Az Intézet a látogatást megelőző egy évben bekövetkezett két öngyilkossági kísérlet (egy 2015-ös és egy 2016-os esemény) adatlapját bocsátotta rendelkezésemre. Mindkét öngyilkossági kísérlet a zárkán, a fogvatartotti vécében, önakasztás módszerével, cipőfűzővel történt. Az adatlapokon szereplő információk alapján megállapítható, hogy a fogvatartottak szuicid hajlamára vonatkozó adatok elérhetők az informatikai rendszerből, és azok rögzítése során az elvárható gondossággal jártak el. Mindkét adatlapon voltak ki nem töltött rovatok, például az eseményt követő intézkedésekről szóló részben. Utóbbi azért aggályos, mert a teljes körűen rögzített adatok statisztikai módszerrel való feldolgozása segítheti a hatékony szuicid mérőszámok kidolgozását, és a jogszabályban előírt kockázatelemzési rendszer⁵⁷ hatékonyabb működését.

Az Intézet rendelkezésemre bocsátotta a 2016-ban bekövetkezett öngyilkossági kísérletről készült videofelvételt is. Az eseménynek a fogvatartott társ általi észlelését követően a személyi állomány tagjai gyorsan és szakszerűen reagáltak. Egy percen belül megkezdődött az érintett személy újraélesztése, és 18 percen belül megérkezett a mentő is, vagyis a riadólánc kiemelkedően jól működött.

⁵³ Ld. a 4/2016. (I.18.) OP szakutasítás mellékletének 6. pontját, illetőleg az azt felváltó 27/2017. (II. 15.) OP szakutasítás 8.1 pontját.

⁵⁴ A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény szintén ezt a terminológiát alkalmazza, ld. 23. § c) pont.

⁵⁵ 26/1992. (IV.30.) AB határozat

⁵⁶ AJB-766/2017. sz. jelentés

⁵⁷ 16/2014. (XII.19.) IM rendelet 29-32. §

A látogatócsoport tagjai megállapították, hogy a zárkákban belül elkülönített tisztálkodó helyiségben a zuhanyzó és a WC közé beépített térelválasztó elem⁵⁸ nem ér a plafonig, az annak rögzítésére szolgáló oszlop azonban igen. Ez lehetővé teszi önkasztás megvalósítását.

A dolgozóktól valamint a fogvatartottaktól származó információk szerint a személyi állomány alacsony létszáma valamint a kockázati csoportba sorolt fogvatartottak egyenlőtlen eloszlása akadályozza a szuicid prevenciók tevékenység hatékony ellátását. Az említett körülmény, valamint a tisztálkodó helyiségek kialakítása, amely lehetővé teszi az önkasztásos öngyilkossági kísérletek elkövetését, veszélyezteti az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében meghatározott embertelen, megalázó bánásmód tilalmának érvényesülését.

2.5.4. Önkárosítás, szerhasználat

Az Intézetben 2016-ban – a látogatás időpontjáig – 75 alkalommal történt önkárosítás. A leggyakoribb módszerek közé tartozott a falcolás, azaz a különböző testrészek (pl. alkar, nyak, comb, lágyék, nemi szerv) vagdosása; különböző tárgyak (pl. penge, öngyújtó, ceruzaelem, evőeszköz, drótdarab) nyelése; mosószerívás (a szuicid prevenció érdekében a mosószeret hígítják); zsinogelés és akasztás is előfordult. A személyi állomány szerint a felsorolt magatartások esetében nehezen határozható meg, hogy öngyilkossági kísérletről vagy manipulatív önkárosításról van-e szó.

Gyakori a poloskacsípés is, amelyről az egészségügyi szakszemélyzet minden esetben fényképet készít. A személyi állomány egyes tagjai szerint a fogvatartottak kereskednek a poloskákkal, és szándékosan megcsípetik magukat, hogy látellethez jussanak, és kártérítést kapjanak. A gyanújukat arra alapozták, hogy gyakran találkoztak poloskacsípéssel az alkaron, holott az tipikusan a deréktájon keletkezik. A látogatás idején öt fogvatartottat kezeltek „poloskacsípés” miatt.

Az Intézet egyik pszichológusának tapasztalatai szerint az önkárosítások leginkább manipulációs szándékkal fordulnak elő. Azokat a személyeket, akik már megvalósítottak, vagy akikről feltételezhető az életre veszélyes önkárosítás, állapotfelmérést követően a veszélyeztetettek nyilvántartásába veszik, és hetente vizsgálják, hogy fennáll-e a kockázat.

Egy reintegrációs tiszt munkatársamnak elmondta, hogy a reggelente elvégzett zárkaszemle során észlelik, ha valakinek akár bántalmazásból, akár önsértésből eredő sérülése van. Az egyik körletfelügyelő beszámolt arról, hogy hozzá 20 „nehéz eset” tartozik, akiket félóránként ellenőriz, a szuicid veszélyeztetett fogvatartottat pedig monitoron keresztül folyamatosan megfigyeli.

A fogvatartottak között volt olyan, aki arra panaszkodott, hogy bár a falcolását megelőzően szólt, hogy ideges, nem kapott segítséget. Egy másik fogvatartott úgy vélte, hogy önsértő magatartásával nem foglalkoztak megfelelően. Volt, aki arról számolt be, hogy egy falcolását követően az őt azt mondta neki: „*Húzza rá a nyakadra is!*”

Több őt is említette, hogy az Intézetben gyakori önkárosítások miatt hozzá kell szokniuk a vérhez, de az ilyen esetek után nincs lehetőség a történetek feldolgozására.

Az interjúk alapján úgy tűnik, hogy az Intézet személyi állományának egy része nem rendelkezik az önkárosítással kapcsolatban megfelelő ismeretekkel, illetve az ilyen helyzetek kezeléséhez szükséges készségekkel. A Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében 2015-ben tett látogatásomról készített jelentésben már kifejtettem, hogy „*a börtönben az önkárosítás nem csupán figyelemfelkeltés lehet, hanem néha az életben maradás egyik eszköze is. Az önkárosító személy a szakirodalom szerint nem akar meghalni, hanem éppen ellenkezőleg, egy fenyegető közegben életben akar maradni.*”⁵⁹ Emiatt különösen fontos, hogy a személyi állomány a fogvatartottak önsértő cselekményeit ne bagatellizálja, hanem minden esetben biztosítsa a szükséges egészségügyi ellátást és pszichológiai támogatást. Az önkárosításokkal való szembesülés emellett súlyos pszichés hatást gyakorolhat a

⁵⁸ Ld. a Mellékletben az 5. képet.

⁵⁹ AJB-1423/2015. sz. jelentés

fogvatartott társakra is, aminek következtében nekik is szükségük lehet pszichológiai segítségnyújtásra.

A Mandela Szabályok 30. c) pontja előírja az önsértés kockázatának feltárását, illetőleg az ehhez kapcsolódó minden szükséges személyre szabott intézkedés és kezelés biztosítását. Amennyiben az Intézetben egyes önkárosító magatartásokkal érdemben nem foglalkoznak, az veszélyezteti az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében meghatározott embertelen bánásmód tilalma érvényesülését. Az ENSZ kínzás elleni egyezményének 10. illetve 16. cikke alapján a kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetést vagy bánásmódot képező magatartások tilalmának teljes mértékben szerepelnie kell a fogvatartott személyekkel foglalkozó személyzet számára összeállított oktatási és tájékoztató anyagokban. Ennek keretében elengedhetetlen, hogy az Intézet a személyi állomány számára az önkárosítással illetve öngyilkossággal kapcsolatos alapos ismereteket is biztosítsa. Legalább ennyire fontos, hogy gondoskodjanak mind az esetek szemtanúi, mind az azok megoldásában közreműködő személyek számára a szakszerű trauma-feldolgozás lehetőségéről, ezzel is csökkentve a poszttraumás stressz-reakció kialakulásának veszélyét.

A vezetőség elmondása szerint a szerhasználati probléma nem jellemző az Intézetben, bár előfordul, hogy csomagban küldenek be új pszichoaktív anyagot a fogvatartottaknak. Próbálkoztak gyógyszer, főleg Rivotril bejuttatásával is, ami a csomagvizsgálat során kiderült. A személyi állomány tagjainak elmondása szerint „*az új divat a befújt papír*”, vagyis amikor a levélre fújnak kábító hatású anyagot. Ezt a fogvatartottak később cigarettában elszívják, és elkábulnak, agresszívvá válnak vagy „*katatón*” állapotba kerülnek tőle. 2016-ban a látogatás időpontjáig két ilyen személyt kellett kórházba szállítani. Az új pszichoaktív anyagokkal szembeni fellépés azért különösen nehéz, mert a papírra fújt anyag színtelen, szagtalan, illetőleg a csomagban beküldött új szereket a kábítószer-kereső kutyák sem tudják kiszagolni. A megelőzés érdekében ezért nem preferálják a dohány küldését csomagban, nehogy azt vagy a cigarettapapírt pszichotrop anyaggal itassák át.

Az ENSZ 2016. évi kábítószer-jelentése arról számolt be, hogy számos országból jelentették az új pszichoaktív szerek használatának növekedését büntetés-végrehajtási intézetekben.⁶⁰ A 2017. évi európai kábítószer-jelentés rámutatott, hogy a felderítés nehézségei miatt a szintetikus kannabinoidok különösen nagy problémát jelentenek egyes európai börtönökben, aminek súlyos következményei vannak a fogvatartottak egészségére és biztonságára nézve.⁶¹ *Mindezekre tekintettel felbívom a figyelmet a folyamatos tájékozódás, a rendszerszinten megvalósuló, állandóan frissülő, naprakész ismeretek biztosításának szükségességére a rossz bánásmódok hatékony megelőzése érdekében.*

2.6. Élelmezés, kiétkezés

Az Intézetben a látogatáskor az Üzemeltetővel kötött szerződés alapján a P. Dussmann Kft. a fogvatartottak számára napi háromszori étkezést biztosított. Az „alap” étrend mellett számos speciális étrend igénybe vételére is lehetőség volt. Ezeket a fogvatartott munkavégzésének jellegét (könnyű vagy nehéz fizikai munka), egészségügyi problémáit (pl. cukormentes, lisztérzékeny, tejmentes stb.), életkorát (fiatalkorú), vallását („iszlám”), illetőleg ezen tényezők kombinációit figyelembe véve alakították ki. Az áttekintett hatheti időszakban 38 féle étrend volt.

Az „alap” étrend keretében a fogvatartottak számára minden nap 0,4 kg fehér kenyeret biztosítottak, mely az Intézet pékségében készült. A fogvatartottak elmondása szerint előfordult, hogy a kenyér nyers, élesztőízű vagy szikkadt volt. Reggelire hideg ételmelet (általában felvágottat vagy egyéb húskészítményt, kockasajtot, gyümölcsjoghurtot, mézet, lekvárt); ebédre minden nap, vacsorára hetente háromszor meleg ételt kaptak. A speciális étrendekben egyes ételféleségeket az étrend jellegétől függően más élelmiszerekkel helyettesítettek, pl. vegán étrendben részesülők

⁶⁰ United Nations Office on Drugs and Crime, World Drug Report 2016 (United Nations publication, Sales No. E.16.XI.7), 61. o.

⁶¹ European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2017), European Drug Report 2017: Trends and Developments, Publications Office of the European Union, Luxembourg 16. o.

felvágott helyett sajtot, tejfölt, a lisztérzékeny étrendben részesülők kenyér helyett puffasztott rizsszeletet kaptak.

A fogvatartottak közül többen panaszkodtak az ételek minőségére. Elmondásuk szerint „*az étel egyhangú és kevéssé*”, gyümölcs illetve nyers zöldség ritkán van. Néhány fogvatartott említette, hogy hideg élelméként gyakran kapnak olyan aludobozos májkrémet, pástétomot, amelyeket azok rossz minősége miatt nem esznek meg. Munkatársaim több zárkában látták, hogy ezeket az el nem fogyasztott élelmiszereket a fogvatartottak összegyűjtik. Volt több olyan speciális étrendben részesülő fogvatartott, aki arról számolt be, hogy előfordult, hogy nem az étrendjének megfelelő ételféleséget kapott, például vegán étrend keretében májat, cukorbeteg étrendben gyakran térszaételt. Emellett a muszlim vallású, külföldi fogvatartottak is jelezték, hogy az ételük a vallási előírásoknak nem felelt meg. Többen, elsősorban dolgozó fogvatartottak az étel mennyiségét is kevesellték. Mások azt panaszolták, hogy az edények koszosak, rossz állapotban vannak.

A látogatócsoport tagjai a látogatás mindhárom napján a fogvatartotti étlapon szereplő ételeket ették, azokat ízletesnek találták. Egyik munkatársam egy ételosztást is megfigyelt. A menü zöldbableves volt, főételként hússzelet szósszal és krumplival. A levesben gazdagon volt zöldség. A második fogásnál speciális étrend szerinti ételeket is adtak. Az ételt – egy felügyelő jelenlétében – fogvatartottak osztották.

Az Intézet vezetősége elmondta, hogy 2016. január 25-én a Vas Megyei Kormányhivatal Népegészségügyi Főosztályának, valamint Élelmiszerlánc-biztonsági, Növény- és Talajvédelmi Főosztályának munkatársai élelmiszerlánc-biztonsági és járványügyi szakterületet érintő panaszok miatt vizsgálatot folytattak. A rendelkezésekre álló dokumentumok szerint a vizsgálat megállapította, hogy az élelmiszer-ellátás és gazdálkodás rendjéről szóló 35/2015. (IV.28.) OP szakutasításban figyelembe vették a közétkeztetésre vonatkozó táplálkozás-egészségügyi előírásokról szóló 37/2014. (IV. 30.) EMMI rendelet (a továbbiakban: EMMI rendelet) előírásait. A vizsgált étlapok, nyersanyag-kiszabati ívek alapján az EMMI rendeletben foglaltaknak megfelelő számban kínáltak nyers zöldséget, gyümölcsöt, és a jogszabályokban előírt energia-szükségletet is biztosították. Az étkezésre szolgáló edényeket a HACCP dokumentációban rögzítettek szerint mosogatták, az ellenőrzött edények tisztasága megfelelő volt. A vizsgálat megállapította, hogy az épületből kidobott edények nem kerültek vissza a főzőkonyhára, azokat újjáértékelték.

A fogvatartottaknak lehetőségük van az Intézet által nyújtott élelmiszer-ellátást „kiétkezés” útján kiegészíteni.⁶² Számos fogvatartott sérelmezte, hogy az Intézeti boltjának árai magasak, és különösen a gyümölcsök, zöldségek terén kicsi a választék. Néhányan azt panaszolták, hogy rossz minőségű, illetve lejárt szavatosságú ételt adtak el nekik. A látogatócsoport egyik tagja megfigyelt egy kiétkezést, melynek során nem talált lejárt szavatossági idejű élelmiszert. Az élelmiszer-választék ugyanakkor megítélése szerint sem volt bőséges, és bizonyos termékek árát is magasnak találta.⁶³

A bolt árképzésével kapcsolatban a vezetőség arról tájékoztatott, hogy kiskereskedelmi árak vannak, melyek magasabbak, mint a nagy üzletláncok árai, de nem kirívóan magasak.⁶⁴

Az Egészségügyi Világszervezet rámutatott, hogy a nem fertőző betegségek (például cukorbetegség, szív- és érrendszeri, mozgásszervi betegségek, valamint bizonyos típusú rákbetegségek) kialakulásának legfőbb viselkedéses kockázati tényezői a dohányzás, a túlzott mértékű alkoholfogyasztás, a fizikai inaktivitás, valamint az egészségtelen étkezés. A fogvatartott

⁶² A Bvtv. 122. § h) pontja alapján az elítélt jogosult a rendelkezésére álló pénzből havonta meghatározott összeget személyes szükségleteire fordítani. A büntetés-végrehajtás országos parancsnokának 2017. január 1-jén hatályba lépett, a kiétkező boltok működési rendjéről szóló 58/2016. (XII. 23.) OP szakutasításának 1. pontja értelmében a kiétkező boltoknak kell biztosítani – a fogvatartott egyéni letéti számláján kiétkezésre elkülönített összeg erejéig – a fogvatartott tisztasági szereinek és egyéb cikkeinek megvásárlási lehetőségét.

⁶³ Egy 75 g-os Nescafé Classic instant kávé ára 1.000,- Ft volt, míg külső élelmiszerboltban 690-735 Ft körüli áron volt kapható a látogatás időszakában.

⁶⁴ A 2017. január 1-jén hatályba lépett kiétkező boltok működési rendjéről szóló BVOP szakutasítás 21. pontja szerint a bv. intézet körzetében megtalálható kiskereskedelmi üzletek árai és az üzemeltető részéről alkalmazásra kerülő árak között nem lehet 10 %-nál nagyobb eltérés.

személyek különösen veszélyeztetettek az ilyen típusú megbetegedések szempontjából, mivel az ő esetükben – az egyéb kockázati tényezők mellett – gyakori az egészségtelen, akár elégtelen, akár túlzott kalóriabevittel járó, valamint magas nátriumtartalmú étrend.⁶⁵

A Mandela Szabályok 22.1 pontja értelmében „a fogvatartott személyek részére a szokásos időben az egészséghez és erőnléthez szükséges tápértékkel rendelkező, megfelelő mennyiségű, és megfelelően elkészített és felszolgált ételmet kell biztosítani”.

Az Európai Börtönszabályok 22.1 pontja szerint „a fogvatartottak részére tápláló ételmezést kell biztosítani, és közben figyelembe kell venni az életkorukat, egészségi állapotukat, testi kondíciójukat, a vallásukat, a kultúrájukat és munkájuk jellegét.”

A Bvtv. 122. § a) pontja alapján az elítélt jogosult „az egészségi állapotának és a szabadságvesztés végrehajtása alatti tevékenységének megfelelő ételmezésre”. A BVOP ételmezési szakutasításának 6. pontja szerint a fogvatartottak ételmezése normaételmezés keretében történik. A 8. pont szerint a fogvatartottakra vonatkozó ételmezési normákat a BVOP állapítja meg. A szakutasítás 45. pontja alapján az étlap összeállítása során figyelembe kell venni többek között az ételmezési normák előírásait (pénznormák, jogszabály által kötelező kiszabatok kenyér illetve hús esetében); a fogvatartottak részére javasolt diétát; az élettani szempontból elengedhetetlen, alapvető tápanyagok biztosítását; illetőleg *lehetőség szerint* a korszerű táplálkozással szemben támasztott követelményeket.

Az egészségügyért felelős miniszter az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 247. § (2) bekezdésének sz) pontja alapján kapott felhatalmazást arra, hogy rendeletben állapítsa meg „a rendszeres étkezést biztosító, szervezett ételmezési ellátás keretében szolgáltatott élelmiszerekre vonatkozó táplálkozás-egészségügyi előírásokat, az étkeztetés, étrendtervezés és a diétás ételkészítés személyi feltételeit, valamint a hatósági ellenőrzés szabályait”.

A jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény 5. § (4) bekezdése szerint „a felbatalmazás jogosultja a jogszabályt köteles megalkotni, feltéve, hogy a felbatalmazást adó jogszabályból kifejezetten más nem következik”.

A BVOP ételmezési szakutasítása mögöttes jogszabályként hivatkozik ugyan a közétkeztetésről szóló EMMI rendeletre, amely azonban nem tartalmaz olyan rendelkezést, ami alapján hatálya a büntetés-végrehajtási intézményekben – rendszeresen, szervezeten – biztosított étkeztetésre kiterjedne.⁶⁶ Az említett helyzet az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében meghatározott jogállamiság elvéből levezethető jogbiztonság követelményével összefüggő viszásságot okoz. Amennyiben a fogvatartottak nem egészségi állapotuknak, illetőleg vallásuknak megfelelő ételleket kapják, az veszélyezteti az Alaptörvény XX. cikk (1) bekezdésében biztosított testi és lelki egészséghez való jog, illetőleg az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében foglalt embertelen, megalázó bánásmód tilalmának érvényesülését.

2.7. Reintegrációs tevékenységek

A Mandela Szabályok 4.2. pontja szerint a reintegráció érdekében a fogvatartottak egyéni kezelési igényeivel összhangban álló oktatási, szakképzési és munkalehetőségeket, valamint egyéb megfelelő és elérhető – többek között jóvátételi, erkölcsi, spirituális, valamint egészségügyi vagy sport jellegű – támogató programokat kell biztosítani. Ezzel összhangban a CPT rámutatott arra, hogy „a kielégítő foglalkoztatás és a programok (munka, tanulás, sportolás, stb.) alapvetően fontosak a fogvatartottak jólléte szempontjából,” és arra kell törekedni, hogy „a fogva tartott személyek a nap egy jó részét (8 órát vagy annál is többet) a zárkájukon kívül töltsék, célirányos és változatos tevékenységek végzésével.”⁶⁷

⁶⁵ Enggist, S., Möller, L., Galea, G. and Udesen, C. (Eds.): Prisons and health. World Health Organization 2014, Copenhagen, Denmark. pp. 81

⁶⁶ Kivételt képeznek ez alól azok az intézmények, melyek saját főzőkonyhával rendelkeznek, tekintettel arra, hogy az EMMI rendelet 1. § (1) bekezdés b) pontja értelmében annak hatálya kiterjed „valamennyi, közétkeztetési szolgáltatást saját, működő főzőkonyhájára révén biztosító Intézményre, szervezetre, szervezetre, gazdasági társaságra, természetes személyre”.

⁶⁷ CPT előírások – Kivonat a 2. Általános Jelentésből (CPT/Inf (92) 3) 49. pont

A Bvtv. 83. § (1) bekezdése alapján „a szabadságvesztés végrehajtásának célja az ítéletben meghatározott joghátrány érvényesítése, valamint a végrehajtás alatti reintegrációs tevékenység eredményeként annak elősegítése, hogy az elítélt szabadulása után a társadalomba sikeresen visszailleszkedjen és a társadalom jogkövető tagjává váljon.” A törvény alapján a reintegrációs tevékenységek körébe tartozik az elítéltek munkáltatása, munkaterápiás foglalkoztatása, továbbá általános iskolai, illetve középfokú iskolai oktatása, felsőfokú tanulmányok végzése, szakképzés, szakmai gyakorlat megszerzése,⁶⁸ valamint a szabadidő művelődéssel, sportolással, vallásgyakorlással való hasznos eltöltése.⁶⁹

Az Intézet SZMSZ-e értelmében az Üzemeltető végzi „a fogvatartottak munkáltatásának, oktatásának, szakképzésének, reintegrációjának feladatait”.⁷⁰

2.7.1. Munkáltatás

A 2008-ban kötött PPP szerződés alapján minimum 450 fogvatartott munkáltatását kellett az Üzemeltetőnek biztosítania. Bár a 2015. évben a fogvatartotti férőhelybővítésre vonatkozó szerződések nem írtak elő nagyobb létszámú munkáltatást, az Üzemeltető a létszámot 477 főre növelte.

Az intézetfenntartással, karbantartással, javításokkal kapcsolatos munkák mellett az Üzemeltetővel kötött szerződés alapján külső cégek is biztosítottak a fogvatartottak számára munkalehetőséget. A munkáltatás elsősorban az Intézet területén található három munkacsarnokban történt. A fogvatartottak zajsűrű elemeket tekerceseltek egy elektronikai cég számára, cserépkályha-elemeket öntöttek, továbbá egy pékség is működött, amely elsősorban az intézet napi kenyérszükségletét biztosította, de külső megrendelésre is dolgozott. Voltak olyanok, akik gumi alkatrészek darabolásával, sorjázásával, csomagolásával, illetve hulladékválogatással foglalkoztak. A női fogvatartottak a látogatás idején koszorúkat készítettek, illetve petrezselymet csokrozta. Intézeten kívüli költségvetési munkáltatás formájában a Nyugat-dunántúli Vízügyi Igazgatósággal együttműködésben 15 fogvatartott végzett patakmeder-tisztítást. Munkaterápiás foglalkoztatás keretében csomagolási hulladékban a műanyagot kellett a papírtól elválasztani („poharazás”).

A látogatás idején az egyik munkacsarnokban szabadságolás miatti leállás volt. A két további csarnok egyikében folyt a gumi alkatrészekkel kapcsolatos munka, a másikban a cserépkályha elemek öntése, a zajsűrű tekerceselés zajlott. Utóbbi épületben található a pékség is. A pékség és a zajsűrű berendezéshez szükséges fémhuzalok előkészítésére, darabolására szolgáló helyiségek egymás mellett voltak. A helyiségek egy folyosóról nyíltak, azok bejáratát csupán rács zárta le, ami a pékségben előkészített ételek szennyeződését eredményezheti.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa az Intézetben 2009-ben tett munkalátogatása során a fogvatartottak foglalkoztatottságának mértékét elfogadhatónak találta, de annak további biztosítását a gazdasági helyzetre tekintettel veszélyeztetettnek tartotta.⁷¹ A 2015-ig megvalósult férőhelybővítést nem kísérte a munkáltatási lehetőségek arányos növekedése. A látogatás idején a munkáltatásban részt vevő 499 személy⁷² a fogvatartotti létszám mindössze 34%-át tette ki. A női dolgozók száma általában 20 körüli volt, vagyis körükben legfeljebb 25 % a dolgozók aránya.

A vezetőség folyamatosan törekszik arra, hogy további munkáltatási lehetőségeket biztosítson. A közeljövőben a főkapuval szemben létesül egy hulladékválogató üzem, amely 2x15 személyt foglalkoztathat. Remélhetőleg fogvatartottakat fognak alkalmazni. Állami partnerség keretében egy mosodaépítés is folyamatban van, ahol reményeik szerint 2x40 fogvatartottat tudnak majd munkáltatni. Tapasztalatuk szerint van munkaerő-igény, de nem az Intézet területén,

⁶⁸ Bvtv. 83. § (3) bekezdés.

⁶⁹ Bvtv. 164. § (8) bekezdés.

⁷⁰ SZMSZ „D” - Az Intézet és az Üzemeltető munkakapcsolata, 1) o. pont

⁷¹ AJB-7317/2009. sz. jelentés

⁷² 2016. 07. 27-i adatok

hanem külső telepen, ami azért nem jelent megoldást, mivel a felügyelői állomány megosztása nehézséget okozna.

A látogatás során több fogvatartott jelezte, hogy a munkadíját alacsonynak tartja, és nincs tisztában azzal, hogy milyen jogcímeken és összegben vonnak le belőle.

Az Európai Börtönszabályok 26.2. pontja értelmében „a büntetés-végrehajtási hatóságoknak törekedniük kell elegendő és hasznos munka biztosítására”. Ehhez hasonlóan a Mandela Szabályok 96.2. pontja szerint „elegendő és hasznos munkát kell biztosítani, mely egy normál munkanapnak megfelelő aktív elfoglaltságot jelent a fogvatartottak számára”. Emellett az Európai Börtönszabályok 26.3. pontja illetve a Mandela Szabályok 98.1. pontja szerint „amennyire lehetséges, a munkának lehetővé kell tennie, hogy a fogvatartott megtartsa vagy javítsa azt a képességét, hogy szabadulását követően munkával keresett jövedelméből megéljen.”

A látogatás tapasztalatai alapján az Intézetben – bár folyamatos a törekvés a helyzet javítására – a fogvatartottak létszámhoz képest a munkalehetőségek messze elmaradtak. *Figyelemmel a hivatkozott nemzetközi elvárásokra is, azaz, hogy az Intézet a megfelelő szintű munkáltatást nem biztosítja, és a fogvatartottakat folyamatos télenzségre kényszeríti, veszélyezteti az Alaptörvény III. cikke (1) bekezdésében foglalt embertelen, megalázó bánásmód tilalmának érvényesülését.*

2.7.2. Oktatás

Az Európai Börtönszabályok 28.1. pontja szerint „(m)inden büntetés-végrehajtási intézetnek törekednie kell arra, hogy lehetőséget biztosítson valamennyi fogvatartott részére a lehető legátfogóbb oktatási programokban való részvételre, amelyek megfelelnek egyéni szükségleteiknek, és egyúttal figyelembe veszik törekvéseiket.” A 28.2. pont szerint az oktatás terén elsőbbséget kell, hogy élvezzenek az írástudatlan, illetve az alapfokú iskolai végzettséggel vagy szakképesítéssel nem rendelkező személyek. A Mandela Szabályok 104.1. pontja értelmében rendelkezéseket kell hozni a fogvatartottak oktatása érdekében. Az írástudatlan és fiatal fogvatartottak esetében annak kötelezőnek kell lennie, és a börtön vezetőségének különös figyelmet kell rá fordítania.

A hazai jogszabályok a hivatkozott nemzetközi standardokkal összhangban előírják, hogy az elítélt reintegrációjának keretében lehetővé kell tenni, hogy a bv. intézetben alapfokú iskolai tanulmányokat végezzen, valamint büntetésének tartamához képest betanított munkás-képzésben, szakmunkásképzésben, vagy „a bv. intézet lehetősége szerint, a büntetés-végrehajtási szempontokra is figyelemmel” szakképzésben részesüljön.⁷³

Az Intézetben a 2015/16-os tanévben 99 fogvatartott vett részt alap- illetve középfokú oktatásban. A tanév során az oktatás hétfőn, szerdán és csütörtökön, esti képzési rendszerben zajlott. A beiratkozottak közül 25 személy morzsolódott le. Az oktatásból való kimaradás legfőbb oka a szabadulás (8 esetben) illetve a másik intézménybe való végszállítás (10 esetben) volt.

osztály	beiratkozott	végzett
6.	2 (nő)	2
7.	6 (ff) + 5 (nő)	2 (ff) + 1 (nő)
8.	10	9
9.	44	31
10.	20	16
11.	12	8
össz.:	99	74

3. táblázat – Közoktatásban részt vevők létszáma a 2015/16-os tanévben

A jól felszerelt és megvilágított tantermek az A/5. épületben találhatóak. A fogvatartott nők oktatását nem itt, hanem hetente egy alkalommal, az A/1. épületben található női körleten, az

⁷³ Ld. Bvtv. 164. § (1)-(4) bekezdés.

egyik közösségi helyiségben biztosították. A fogvatartottak a kihelyezett oktatási tájékoztatókból értesülhetnek arról, hogy az adott tanévben milyen évfolyamok indulnak.

Az Intézet vezetőségétől kapott információk szerint az általános- és középiskolai képzésre jelentkezőket lehetőség szerint beiskolázzák. Amennyiben ez nem megoldható, mert például csak egy fogvatartott szeretne egy osztályba járni, és nincs lehetőség a képzését a következő évfolyammal összevonni, akkor azt a gyakorlatot követik, hogy átszállítják olyan intézménybe, ahol lehetősége van a tanulmányai folytatására. A fogvatartottnak megfelelő okmánnyal igazolnia kell, hogy magasabb osztályba léphet. Mivel az Intézetben viszonylag sok olyan fogvatartott volt, aki az általános iskolát már elvégezte, ezért magasabb évfolyamok is indultak. A 2016/17-es tanévtől 12. osztály indítását is tervezték. Arról, hogy hány fogvatartott írástudatlan, nem volt egységes nyilvántartás. A vezetőség tájékoztatása szerint azonban a reintegrációs tisztek tisztában vannak az írástudatlan személyek kilétével.

A látogatás során kapott információk alapján a fogvatartottak az Intézetben a teljes létszámhoz képest csekély arányban vesznek részt, különösen a fogvatartott nők. A Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete utóvizsgálatáról készült jelentésben már kifejtettem,⁷⁴ hogy a 8. osztály elvégzése számos további lehetőséget ad a sikeres társadalmi beilleszkedéshez, lehetővé válik például a jogosítvány megszerzése, illetve a szakképzési lehetőségek szélesebb körének igénybe vétele. A megszerzett tudás erkölcsi tartást, elismerést ad, és kitörési lehetőséget biztosít a korábbi hátrányos társadalmi közegekből, ezáltal elősegítheti a bűnismétlés megelőzését.

Az írástudatlan fogvatartottakat érintő nyilvántartás hiánya megnehezíti, hogy az Intézet számukra hatékony oktatási lehetőséget biztosítson. A Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete utóvizsgálatáról készült jelentésben is rámutattam, hogy az írástudatlan fogvatartottak hosszú távú szociális beilleszkedésének biztosítása érdekében ösztönözni kell őket arra, hogy az alapfokú oktatásban részt vegyenek.

Az Intézet az Alaptörvény XI. cikk (1) bekezdésében meghatározott művelődéshez való joggal összefüggő visszásságot okoz azáltal, ha a fogvatartottak számára nem biztosított, hogy az alapfokú oktatásban a tudásának megfelelő szinten részt vegyenek. Az alapvető joggal összefüggő visszásság megelőzése érdekében indokolt lehet az írástudatlanság felszámolását célzó feladatok nyomon követésének rendszerszintű biztosítása, például helyi és központi nyilvántartás bevezetésével.

A fogvatartottak a tanfolyamokról, szakképzési lehetőségekről az Intézet által sugárzott, a televízió-készülékeken fogható képújságból informálódhatnak.

A PPP szerződésben az Üzemeltető a fogvatartottak számára három OKJ-s képzés lebonyolítását vállalta, ami a férőhelybővítést követően négy képzésre módosult. A 2015. évben az Üzemeltető szervezésében az alábbi képzések valósultak meg: hulladékválogató- és feldolgozó (12 személy), építő és anyagmozgató emelőgép kezelője (emelőgépkezelő szakirány: 15 személy, targoncavezető szakirány 15-15 személy). A 2016. évben építő és anyagmozgató emelőgép kezelője (emelőgépkezelő szakirány: 15 személy) képzés zajlott. Ezzel a vizsgával a fogvatartottak az Intézetben az ételszállító kocsit tudják kezelni, de a szabadulás után a végzettséggel rakodógépkezelőként is el tudnak helyezkedni. Emellett a fogvatartottak a TÁMOP 5.6.3 projekt keretében asztalosipari szerelő (19 személy), térburkoló (16 személy) és ingatlan fenntartó, karbantartó (19 személy) képesítést szerezhettek. A látogatáskor tervezték targoncavezető és hulladékgép-kezelő tanfolyam beindítását is. A fogvatartott nők közül volt, aki panaszolta, hogy számukra nem biztosítanak szakképzési lehetőséget, pedig szakács- vagy fodrászképzésre lenne érdeklődés.

Bár az Intézet láthatóan törekedett arra, hogy a fogvatartottak számára a szabadulást is követően hasznosítható képzéseket szervezzen, a teljes létszámhoz képest nagyon kis arányban volt biztosított a szakképzésben való részvétel lehetősége, a nők számára pedig egyáltalán nem.

Az Intézet azáltal, hogy nem biztosít megfelelő képzési programokat, veszélyezteti az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében foglalt embertelen, megalázó bánásmód tilalmának érvényesülését. Az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdésében foglalt hátrányos megkülönböztetés tilalmával összefüggő visszásságot okoz az Intézet azáltal, hogy a nők számára a szakképzésben való részvételt nem biztosítja.

⁷⁴ AJB-685/2017. sz. jelentés

2.7.3. A szabadidő eltöltése

Az Intézet infrastruktúrája változatos szabadidős programokat tesz lehetővé. Az „A” területen található egy kétszáz fős színházterem, mely látogatók fogadására és szabadidős tevékenységek végzésére is szolgál. Itt tartják például a rendszeresen szervezett mozielőadásokat. Az Intézet több mint 14000 kötetes könyvtárral, jól felszerelt szakköri termekkel rendelkezik, és a körletépületekben is találhatóak foglalkoztató helyiségek. A sportolási lehetőség több helyszínen biztosított.

A több mint 700 beiratkozott taggal rendelkező könyvtárból egyszerre öt, külön engedéllyel hét kötet kölcsönözhető, 30 napos időtartamra.

Az Intézetben a fogvatartottak számára tízféle, az Üzemeltető által szervezett szakkör érhető el, melyeket szerdánként és péntekenként 16 és 18 óra között „civil” szakkörvezetők, főként pedagógusok tartanak. Van kézműves-, életvezetés-, rajz-, barkács-, sakk-, informatika-, zene-, asztalitenisz-, dráma- és színjátás, valamint külön a női fogvatartottak számára kézműves szakkör. A női kézműves szakkört kivéve, melyet az A/1. épület közösségi helyiségében tartanak, a foglalkozásokra az A/5. épület szakköri termeiben kerül sor. Egy-egy szakkörre 10-16 fogvatartott jár, annak típusától is függően. A foglalkozások népszerűek, de a személyi állomány tagjainak közlése szerint „*az időbe nem fér bele*”, hogy azokon mindenki részt tudjon venni. Főszabály szerint minden fogvatartott egy szakkörre járhat, ami hetente összesen 120-150 személyt érint. Ők kérelmi lap beadását követően, nevelői javaslat alapján vehetnek részt a foglalkozásokon. Egy-egy szakkörön különböző körletekről vesznek részt fogvatartottak.

Az Intézetben egy fogvatartási főelőadó programszervezőként tevékenykedik. Az ő feladata többek között a kulturális programok és az oktatás szervezése. Rendszeresen sor kerül ismeretterjesztő (pl. történelmi, csillagászati) előadásokra, élménybeszámolókra, koncertekre, havi rendszerességgel filmvetítésekre. A programszervező felügyeli a fogvatartottak öntevékeny köri tevékenységét, és sportbajnokságokat (pl. foci, kosárlabda) is szervez. Az Intézet reintegráció iránti elkötelezettségét mutatja, hogy a sakkszakkör tagjai számára megszervezték a megyei sakkbajnokságban való részvételt. A „civil” csapatok tagjai – belépési engedéllyel – az Intézetben vívták a fogvatartottakkal a mérkőzéseket.

A reintegrációs tisztek is szerveznek szabadidős tevékenységeket a körletépületekben található foglalkoztató helyiségekben.

A látogatócsoport tagjainak több fogvatartott panasolta, hogy kevesli a szervezett programokat, illetve, hogy a körleten kívüli programokon nincs lehetősége részt venni. Sokan számoltak be arról, hogy szabadidejükben főleg TV-t néznek, esetleg olvasnak. Többen említették, hogy keveslik a rendelkezésre álló televíziós csatornák számát, jó lenne, ha több csatorna állna rendelkezésre, és lehetne több filmet nézni.

Az Európai Börtön szabályok 27.6. pontja alapján szabadidős tevékenységeket – beleértve a sportot, játékokat, kulturális tevékenységeket, hobby időtöltést és egyéb aktív szabadidős tevékenységeket – kell biztosítani a fogvatartottak számára. 27.3. pontja szerint „*a megfelelően szervezett tevékenységek, amelyek előmozdítják a fogvatartottak fizikai kondícióját, és elegendő testmozgást és pihenési lehetőséget biztosítanak, a büntetés-végrehajtási rendszer elválaszthatatlan részét kell, hogy képezzék.*”

A Mandela Szabályok 23. pontja értelmében minden kültéri munkavégzésben részt nem vevő fogvatartott számára – amennyiben azt az időjárás lehetővé teszi – lehetővé kell tenni naponta legalább egy óra megfelelő testgyakorlást szabad levegőn. A 105. szabály szerint a fogvatartottak mentális és testi egészsége érdekében minden büntetés-végrehajtási intézetben biztosítani kell szabadidős és kulturális tevékenységeket.

A Bvtv. előírja, hogy támogatni kell az elítélt önképzését, és a szabadidő hasznos felhasználása érdekében lehetőséget kell biztosítani a művelődésre, sportolásra és vallásgyakorlásra.⁷⁵

⁷⁵ Bvtv. 164. § (4) és (8) bekezdés.

A látogatás tapasztalatai alapján az Intézetben a fogvatartottak jelentős része számára nem volt lehetőség a rendszeresen szervezett szakköri programokon való részvételre. A megfelelő foglalkoztatás és programok biztosítása kiemelten fontos mind a reintegráció, mind a fogvatartottak jólléte szempontjából, és elmulasztása veszélyezteti az Alaptörvény III. cikke (1) bekezdésében foglalt embertelen, megalázó bánásmód tilalmának érvényesülését.

2.8. Speciális fogvatartotti csoportok

Az Intézetben a látogatás idején több speciális fogvatartotti csoportba sorolható elítélt is tartózkodott, (fiatalkorúak, nők, külföldiek, fogyatékkal élő személyek).

csoporthatár	létszám
fiatalkorú	2
nő	83
külföldi	54 ⁷⁶
fogyatékkal élő	n. a.

4. táblázat – Speciális fogvatartotti csoportok létszáma a látogatás idején

2.8.1. Fiatalkorúak

A látogatás idején az Intézetben két fiatalkorú, előzetes letartóztatás alatt álló fogvatartott tartózkodott, akiket egy kétszemélyes zárkában helyeztek el. Korábban egyikük – az Intézet egyetlen fiatalkorú fogvatartottjaként – egyedül, a felnőtt korú fogvatartottaktól elkülönítve volt elhelyezve. Elmondásuk szerint levegőzéskor a tetőn kialakított „sétaudvaron” tudnak beszélni a felnőtt korúakkal, de fizikailag nem érintkezhetnek, mert egy ráccsal el vannak választva egymástól.

A látogatás során szerzett információk alapján a fiatalkorú fogvatartottak elkülönített elhelyezése kapcsán alapvető joggal összefüggő visszásságra utaló körülményt nem észleltem.

A meghallgatott fiatalkorúak egyike azt állította, hogy azért nem jár iskolába, mert fél az elítéltektől. A könyvtárba többszöri kérése ellenére sem vitték ki, és az udvaron sem engedik sportolni, pedig beszerezte az előírásoknak megfelelő ruházatot.

A Gyermekjogi egyezmény 37. cikkének c) pontja előírja, hogy „a szabadságától megfosztott gyermekkel emberségesen és az emberi méltóságnak kijáró tisztelettel, életkorának megfelelő szükségleteinek figyelembevételével bánjanak”.

A Havannai Szabályok 12. pontja értelmében a szabadságuktól megfosztott fiatalkorúak számára olyan érdemi tevékenységeket, programokat kell biztosítani, melyek hozzájárulnak egészségük és önbecsülésük fenntartásához, javításához, erősíti felelősségtudatukat, és fejleszti azokat a készségeiket, melyek segítségével a társadalom hasznos tagjává válhatnak.

Az Európai Börtönszabályok 35.1. pontja értelmében, ha tizennyolc évesnél fiatalabb személyeket kivételesen felnőttek büntetés-végrehajtási intézetében tartanak fogva, lehetővé kell tenni nem csak a valamennyi fogvatartott számára biztosított szolgáltatásokhoz, hanem a szabad környezetben élő gyermekek számára elérhető szociális, pszichológiai és oktatási szolgáltatásokhoz, lelki gondozáshoz és szabadidős programokhoz, illetőleg az azzal egyenértékű tevékenységekhez való hozzáférésüket is.

A CPT rámutatott, hogy a fiatalkorúaknak fokozottan szükségük van fizikai aktivitásra és intellektuális stimulációra, s ezért számukra fogva tartás esetén teljes oktatási, sport-, szakmai képzési, rekreációs és más célirányos tevékenységekből álló programot kell felkínálni, melynek a testnevelés fontos részét kell, hogy képezze.⁷⁷

⁷⁶ 2016. 07.26-án 53, 2016.07.27-én 54, 2016.07.28-án 55 személy.

⁷⁷CPT előírások - Kivonat a 9. Általános Jelentésből [CPT/Inf (99) 12] 31. pont

Ahogy arra e jelentés előző fejezetében is utaltam, a Bvtv. 164. § (8) bekezdése szerint a szabad idő hasznos felhasználása érdekében lehetőséget kell biztosítani a művelődésre, sportolásra. Érthető, hogy egy alapvetően felnőtt korú fogvatartottak elhelyezésére szolgáló intézményben a fiatalok speciális igényeinek kielégítéséhez szükséges feltételek biztosítása kihívások elé állítja a személyi állományt. *Az Intézet az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdésében foglalt hátrányos megkülönböztetés tilalmának gyakorlati érvényesülésével összefüggő visszásságot okoz azáltal, hogy a fiatalok számára nem biztosít szabadidős tevékenységeket. A speciális reintegrációs programok hiánya veszélyezteti az Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdésében biztosított, a gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való jogának érvényesülését.*

2.8.2. Nők

Az Intézetben 2015 óta tartanak fogva női elítélteket. Elsősorban Mélykútról illetve Budapestről történtek átszállítások. Eredetileg egy félkörletnyi, azaz 39 nő elhelyezését tervezték, de a létszámbővítés ezt a területet is érintette.

A Bangkoki Szabályok 33.1. pontja értelmében a személyi állomány fogvatartott nővel foglalkozó tagjainak a nők nemspecifikus szükségleteivel és a női jogokkal kapcsolatos képzésben kell részesülniük. A vezetőség tájékoztatása szerint a személyi állomány tagjainak lehetőségük volt arra, hogy más büntetés-végrehajtási intézetekben tapasztalatokat szerezzenek a fogvatartott nővel való bánásmóddal kapcsolatban.

Az A/1. épület 2. emeletén található női körleten 102 férőhelyen 83 személy volt elhelyezve a látogatáskor. Többségük fegyház illetve börtön fokozatban jogerős szabadságvesztését töltötte.

A Bangkoki Szabályok 42.1 pontja értelmében a fogvatartott nők számára biztosítani kell, hogy hozzájuthassanak a nemük szerinti szükségleteiket figyelembe vevő, kiegyensúlyozott és átfogó tevékenységi programokhoz. Az Európai Börtönszabályok 34.1 pontja alapján a hatóságoknak kiemelt figyelmet kell fordítaniuk a nők igényeire, így például a testi, szakmai, szociális és pszichológiai szükségleteikre.

A jelentés reintegrációs tevékenységekkel foglalkozó részében már felhívtam a figyelmet arra, hogy a női fogvatartottak körében jelentősen alacsonyabb volt a dolgozók aránya (a látogatás idején a női fogvatartotti létszám mintegy 25%-át tette ki), mint a férfiak körében.

Alapfokú oktatásban a 2015/2016-os tanévben 7 nő vett részt, de csak 3 járta végig a tanévet. Volt olyan női fogvatartott, aki hiányolta, hogy számukra nincs lehetőség a szakképzésben való részvételre.

Az Üzemeltető által szervezett tíz szakkör közül mindössze a női kézműves szakkör volt elérhető a nők számára. A női körlet reintegrációs tisztje emellett szintén szervezett szakköri foglalkozásokat a fogvatartottak bevonásával, egyikük vezette például a hímzőszakkört. A fogvatartott nők – különösen, akik dolgoztak – sérelmezték, hogy kevés szervezett szabadidős programon van lehetőségük részt venni. A személyi állomány szerint ennek oka, hogy körükben kisebb a részvételi hajlandóság, mint a férfiak esetében, és a programokra jelentkezők egy része az indulás előtt meggondolja magát.

A fogvatartott nők számára biztosított reintegrációs tevékenységek – az udvaron biztosított szabad levegőzés illetve a kulturális programokon (pl. filmvetítés) való részvétel kivételével – a női körleten zajlottak, a munkavégzésre, az oktatásra, a szakkörökre, a vallásgyakorlásra a szinten található közösségi helyiségekben került sor.

A fogvatartottak elmondása szerint a női körleten gyakoriak voltak a veszekedések, verekedések. A vezetőség és a személyi állomány tagjai is megerősítették, hogy nagy a feszültség, sok a konfliktus. Megítélésem szerint ehhez hozzájárulhat az is, hogy a fogvatartottak zárkán kívüli tevékenységeire jellemzően szintén a körletépületben kerül sor.

A személyi állomány közlése szerint a nők esetében kevésbé hatékony az a konfliktushelyzetek eszkalálódásának megakadályozására alkalmazott módszer, hogy az érintett

fogvatartottat áthelyezik. Mivel az összes női fogvatartott egyetlen szinten van, legfeljebb csak másik zárkába tudják őket tenni. Mivel a körlet nyitott, könnyen találkozhatnak az áthelyezést követően is. Ugyanezen okból nem biztosítható a különböző végrehajtási fokozatba tartozó fogvatartott nők érintkezésének megakadályozása az elkülönítésre vonatkozó szabályok érvényesítése érdekében. Gyakori a férfi fogvatartottakkal való tiltott kapcsolattartás (pl. kiabálás az ablakon át, „liftezés”) is.

Több fogvatartott nő említette, hogy a zárkák nyitása-zárása gyakran nem a Házirend szerint történik. Volt olyan fogvatartott, aki szerint ez a tiltott kapcsolattartás megakadályozása érdekében történik, más szerint „felügyeletfüggő”, vannak olyanok a személyi állományból, akik betartják a szabályokat, és vannak, akik nem.

Amint a Büntetés-végrehajtás Központi Kórházában tett látogatásomról szóló jelentésben⁷⁸ már rámutattam, amennyiben egy fogvatartott a bíróság által meghatározott fokozatra vonatkozó előírásoknál szigorúbb mozgáskorlátozást kénytelen elviselni, az az Alaptörvény IV. cikk (1) bekezdésében biztosított szabadsághoz és személyi biztonságához való joggal összefüggő visszaállást eredményez.

Az ENSZ Kínzás és Más Kegyetlen, Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzési Albizottsága (SPT) rámutatott arra, hogy az egyenlőség és a hátrányos megkülönböztetés tilalmának elve egyrészt magában foglalja az eltérő bánásmód tilalmát, amennyiben az önkényes, és olyan hátrányt jelent egy nő vagy nők csoportja számára, mely korlátozza vagy ellehetetleníti az emberi jogok gyakorlását, másrészt a különbségek elismerését akkor, ha az észszerű, szükséges és arányos eszköz az emberi jogok egyenlő érvényesülése érdekében. Ezzel összefüggésben az SPT diszkriminatívnak ítélte azt a látogatásai során tapasztalt gyakorlatot, hogy a férfiak és nők elhelyezésére egyaránt szolgáló intézményekben az érintkezés megelőzése érdekében a nők számára nem biztosítják a hozzáférést a munkavégzési, oktatási, sport- és szabadidős tevékenységek végzésére szolgáló közösségi terekhez.⁷⁹

A szabadságuktól megfosztott nők részére ugyanolyan feltételek mellett kell értelmes tevékenységeket (munka, képzés, oktatás, sport, stb.) felkínálni, mint férfitársaik számára, sőt, a körülményektől függően, ha a nők számára nem biztosítanak egyenlő hozzáférést a rezsimben kínált tevékenységekhez, az már kimerítheti a megalázó bánásmód fogalmát.⁸⁰

Az, hogy a fogvatartott nők reintegrációs tevékenységekben való részvételének lehetősége még annál is csekélyebb, mint amit az Intézet a férfi fogvatartottak számára biztosít, illetve, hogy azok túlnyomó többségét a női körlet folyosójának végén található közösségi helyiségekben bonyolítják le, sérti a nőkkel szembeni diszkrimináció kiküszöbölésének a CEDAW egyezmény 2. cikkében meghatározott követelményét,⁸¹ és az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdésében foglalt hátrányos megkülönböztetés tilalmával összefüggő visszaállást okoz. Az Intézet azszal, hogy a fogvatartott nők számára a megfelelő foglalkoztatást és programokat nem biztosítja, az hozzájárul a fogvatartottak közti feszültség fokozódásához is, mely konfliktusok kialakulásához, és akár tetteles bántalmazáshoz is vezethet, ami az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében foglalt megalázó bánásmód tilalmával összefüggő visszaállást okoz.

2.8.3. Külföldiek

A látogatás idején az Intézetben tartózkodó 54⁸² külföldi fogvatartott közül többen is beszéltek a látogatócsoport tagjai. A nem magyar anyanyelvűek elmondták, hogy „a börtön magyar nyelvét” értik, a mindennapi viszonyok között korlátozott magyar nyelvtudásukkal eligazodnak, de „jogi dolgokról” nem tudnak hatékonyan kommunikálni. Egyikük megemlítette, hogy a felesége által küldött pénzt nem kapta meg, és nem tudja, hogy azt hogyan lehetne előkeríteni. A személyzet

⁷⁸ AJB-1424/2015. sz. jelentés

⁷⁹ Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment: Prevention of torture and ill-treatment of women deprived of their liberty. CAT/OP/27/1, 21. és 39. pont.

⁸⁰ CPT előírások - Kivonat a 10. Általános Jelentésből [CPT/Inf (2000) 13] 25. pont

⁸¹ A CEDAW egyezmény 10. cikke szerint a nőkkel szembeni diszkrimináció kiküszöbölését biztosítani kell az oktatás, 11. cikke szerint pedig a foglalkoztatás területén is.

⁸² 2016. 07.26-án 53, 2016.07.27-én 54, 2016.07.28-án 55 személy.

nem engedi, hogy egymásnak tolmácsoljanak, viszont a hivatalos tolmács ritkán jön. Többen sajnálkozva említették, hogy nincs lehetőségük magyarul tanulni. Nyelvtudás hiányában az Intézet által biztosított oktatásban, szakképzésben sem tudnak részt venni.

A Bvtv. a nem magyar állampolgárságú elítéltekre vonatkozó rendelkezései között kimondja, hogy „a külföldi elítélt elhelyezésénél lehetőség szerint biztosítani kell, hogy a vele együtt elhelyezett elítéltek között legyen az általa használt nyelvet, továbbá a magyar nyelvet ismerő és beszélő személy”,⁸³ valamint „a szabadságvesztés végrehajtásával kapcsolatban a külföldi elítélt jogainak és kötelezettségeinek a gyakorlásával összefüggő tolmácsolási és fordítási költségek (...) a bv. intézetet terbelik.”⁸⁴ A jogszabály továbbá előírja, hogy „a külföldi elítélt kérelmére szabadságvesztése alatt biztosítani kell a bv. intézet lehetőségeibe mérten a magyar nyelv oktatását”.⁸⁵

Az Alaptörvény II. cikke szerinti emberi méltósághoz való joggal összefüggő visszásságot okoz, hogy a külföldi fogvatartottak a magyar nyelv ismeretének hiányában az őrszemélyzettel nem képesek hatékonyan kommunikálni. Az Alaptörvény XV. cikke (2) bekezdésében foglalt hátrányos megkülönböztetés tilalmának érvényesülésével összefüggő visszásságot okoz, hogy a külföldi fogvatartottak az Intézet által biztosított oktatáshoz, szakképzéshez nem férnek hozzá.

Muszlim vallású fogvatartottak a látogatócsoport tagjainak elmondták, hogy az élelmezésüket vallási szempontból nem tartják megfelelőnek, és bár imádkozásra van lehetőségük, imám nem jár be hozzájuk. A vezetőség arról tájékoztatott, hogy felvették a kapcsolatot a Magyar Iszlám Közösséggel, mely küldött Koránokat, és a vallásukat gyakorló muszlim fogvatartottak számára az Intézet biztosít speciális étrendet, illetve Ramadán idején a munkavégzés alól felmentik őket.

A vallásgyakorlás lehetőségével összefüggésben nem állapítok meg alapvető joggal összefüggő visszásságot, de ismételten felhívom a figyelmet, hogy az élelmezés során kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy a speciális étrendben részesülő fogvatartottak ténylegesen a speciális igényeinek megfelelő élelmet kapják.

2.8.4. Fogyatékosággal élők

A Bvtv. 122. § j) pontja szerint a fogyatékkal élők sajátos védelemre jogosultak. A látogatáskor az Intézet a fogyatékosággal élő, illetőleg a tartósan beteg fogvatartottakról, illetve speciális igényeikről nem vezetett nyilvántartást.

Az egyik munkatársam több olyan fogvatartottal beszélt a látogatás során, akik gyógyászati segédeszközt vettek igénybe. Egyikük légzést segítő készüléket használt, melyre akkor volt szüksége, ha feküdt. Több alkalommal előfordult, hogy éjszaka le volt kapcsolva az áram, így a készülék nem működött. Egy másik személy rossz látása miatt egy 80 cm hosszúságú botot kapott, miközben 140 cm-esre lett volna szüksége ahhoz, hogy biztonságosan közlekedjen.

A látogatócsoport egyik tagja az egészségügyi részlegen tájékozódott, hogy kik tartoznak ebbe a kategóriába. Az egyik szakdolgozó szerint az a fogvatartott, akinek a keze baleset következtében deformálódott, nem minősül fogyatékosnak, „mert akkor fogyatékos valaki, ha nincs keze vagy lába”. A dolgozók munkatársamnak arra a kérdésére, hogy értelmi fogyatékos fogvatartott van-e az Intézetben, azt válaszolták, hogy „itt mindenki értelmi fogyatékos.” A látogatócsoport tapasztalatai alapján még az egészségügyi szakszemélyzet sincs tisztában azzal, hogy a hazai jogszabály, illetőleg a CRPD egyezmény alapján ki minősül fogyatékosággal élő személynek,⁸⁶ illetőleg a „fogyatékos” kifejezést lekicsinylő, sértő értelemben használja.

⁸³ Bvtv. 209. §

⁸⁴ Bvtv. 210. §

⁸⁵ Bvtv. 208. §

⁸⁶ A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény 4. § a) pontja szerint „fogyatékos személy: az a személy, aki tartósan vagy véglegesen olyan érzékszervi, kommunikációs, fizikai, értelmi, pszichoszociális károsodással - illetve ezek bármilyen balmozódásával - él, amely a környezeti, társadalmi és egyéb jelentős akadályokkal kölcsönhatásban a hatékony és másokkal egyenlő társadalmi részvételi korlátozója vagy gátolja”.

Veszélyezteteti az Alaptörvény XV. cikke (2) bekezdésében foglalt hátrányos megkülönböztetés, valamint az Alaptörvény III. cikke (1) bekezdésében meghatározott embertelen, megalázó bánásmód tilalmának érvényesülését, hogy a személyi állomány tagjai nem voltak tisztában azokkal, hogy az Intézetben tartózkodó fogvatartottak közül kit kell fogyatékkal élőknek tekinteni, következésképpen a fogyatékossgal élő személyek speciális igényeit sem ismerhették.

A CRPD egyezmény 4. cikke értelmében az állam kötelezettsége, hogy biztosítsa és elősegítse valamennyi fogyatékossgal élő személy számára valamennyi alapvető emberi jog és szabadság teljes megvalósulását a fogyatékossgal alapján történő bármiféle hátrányos megkülönböztetés nélkül, és – a jobb segítség- és szolgáltatásnyújtás érdekében – a fogyatékossgal élő személyekkel foglalkozó szakemberek és alkalmazottak számára az egyezményben foglalt jogok oktatását.⁸⁷ A CRPD egyezmény 15. cikke rögzíti a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmát a fogyatékossgal élő személyek vonatkozásában.

A látogatócsoport meglátása szerint az alapvető joggal összefüggő visszataszítás oka, hogy a CRPD egyezmény rendelkezéseit még az egészségügyi szakszemélyzet sem ismerte, így az annak gyakorlati alkalmazásához szükséges ismereteknek sem voltak birtokában.

2.9. Bánásmód

2.9.1. Fogvatartottak közötti erőszak

A látogatócsoport által meghallgatott fogvatartottak egy része azt állította, hogy nincs tudomása fogvatartottak közötti erőszakos cselekményekről, míg mások szerint előfordulnak konfliktusok, veszekedések, verekedések. Néhány külföldi fogvatartott munkatársaimnak elmondta, hogy félnek, hogy „rajtuk fogják megbosszulni a terrort”, mert volt rá példa, hogy a sétaudvaron a többi fogvatartott a származásuk miatt fenyegetőzött és trágárságokat kiabált nekik.

A személyi állomány egyes tagjai szerint a fogvatartottak közötti erőszak nem jellemző. Az egészségügyi szakszemélyzet beszámolója szerint viszonylag gyakran kerül sor fizikai bántalmazásra, leginkább a gyógyító-terápiás csoportban, illetőleg a szabadságvesztést börtön fokozatban töltő, nem dolgozó fogvatartottak körletén. Előfordult, hogy a bántalmazásra utaló sérülésekkel az egészségügyi körletre került fogvatartottak azt állították, hogy az ágyról estek le. Az egészségügyi szakszemélyzet kivizsgálta őket, látéletet vett fel, és konzultált a reintegrációs tisztekkel is, hogy miként lehetne megelőzni a hasonló eseteket. Súlyos verekedés (pl. hogy valakit öntudatlan állapotig vernek) évi két-három alkalommal fordult elő. Ilyenkor is vesznek fel látéletet. Gyakori, hogy egyes fogvatartottak azért mennek az orvoshoz, mert más fogvatartottaktól félnek. Ilyenkor az egészségügyi szakszemélyzet intézkedik, konzultálnak a körlettel, és előfordul, hogy a fogvatartottat az egészségügyi körleten helyezik el. Több fogvatartott és személyi állományi tag említette, hogy ha valakinek konfliktusa van a zárkatársaival, akkor átkérheti magát másik zárkába.

A látogatás alatt az Intézetben két súlyosabb esemény történt. Az egyik esetben egy kétfős zárkában két – egyébként baráti viszonyt ápoló – fogvatartott összeverekedett, és megkéselték egymást. Külkórházba szállították őket, majd egyiküket szuicid szempontból magas kockázatú fogvatartottként vették nyilvántartásba. A késelésre az étkezéshez az Intézet által biztosított lágy fémből való, összecsukható, életlen késsel (ún. „bugyli”) került sor, ami önmagában ártalmatlan, de előfordul, hogy azt a fogvatartottak megélesítik. A vezetőség elmondása szerint az ilyen típusú konfliktus nem jellemző, de ha előfordul, mindig van következménye. Nyolc napon túl gyógyuló sérülés esetén büntetőeljárást indítanak, a nyolc napon belül gyógyuló sérülés esetén fegyelmi

A CRPD egyezmény 1. cikke szerint „Fogyatékossgal élő személy minden olyan személy, aki bosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását.”

⁸⁷ CRPD egyezmény a 4. cikk f) pont.

eljárást, továbbá nyilatkoztatják a sértettet, hogy kíván-e magánindítványt tenni. Amennyiben igen, megindítják a büntetőeljárást.

A másik esetben egy fogvatartott az őrszemélyzet utasítását megtagadva nem volt hajlandó bemenni a zárkájába. Felszólítást követően végül testi kényszert kellett vele szemben alkalmazni. Az eset arra utal, hogy az Intézetben a fogvatartottak közötti erőszak jelen van, ugyanis az utasítás megtagadásának valószínű oka, hogy a fogvatartott tart valakitől a zárkában.

Az Intézet egyik pszichológusa beszámolt arról, hogy a fogvatartottak gyakran fordulnak hozzá elhelyezéssel kapcsolatos problémáikkal, ami a fogvatartottak egymás közötti bántalmazásának megelőzésére is lehetőséget is biztosít. Esetenként olyanok is megkeresik, akik nem jönnek ki a zárkatársakkal, illetve áldozatszerepbe került fogvatartottak, akik másnak szégyellik elmondani, hogy a költözési kérelmüknek mi a valódi indoka.

Az egyik reintegrációs tiszt elmondta, hogy minden reggel zárkaszemlét végeznek, melynek során látják, ha valakinek akár bántalmazásból, akár önsértésből eredő sérülése van.

Amint arra büntetés-végrehajtási intézményekben a nemzeti megelőző mechanizmus jogkörében eljárva végzett látogatásaimról szóló jelentésekben⁸⁸ már felhívtam a figyelmet, az őrszemélyzet feladata, hogy a fogvatartottak őrzése körében őket egymástól megvédje. A börtönszemélyzetnek a fogvatartottak közötti erőszak megszüntetéséhez – a létszámfeltöltési szintet is beleértve – alkalmasnak kell lennie arra, hogy a rendfenntartási és felügyeleti feladatait megfelelően ellássa. A börtönszemélyzetnek figyelnie kell a rendbontás jeleire, továbbá határozottnak és megfelelően képzettnek kell lennie ahhoz, hogy szükség esetén beavatkozzon.⁸⁹

Veszélyezteteti az Alaptörvény III. cikke (1) bekezdésében meghatározott embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma, valamint az Alaptörvény IV. cikke (1) bekezdésében meghatározott személyi biztonsághoz való jog érvényesülését, ha az Intézet a fogvatartottakat az egymás sérelmére elkövetett cselekményektől nem képes hatékonyan megvédeni.

2.9.2. A személyi állomány és a fogvatartottak közötti viszony

A látogatócsoport által meghallgatott fogvatartottak egy része a személyi állománnyal való viszonyt úgy jellemezte, hogy „a szabályokat be kell tartani, és minden rendben van”, „az őrök korrektek”, aki megadja a tiszteletet, annak a személyi állomány tagjai is megadják. A látogatócsoport tagjai több esetben tapasztalták, hogy a személyi állomány tagjai higgadtan, mély humánussal bántak olyan fogvatartottakkal, akik agitált, izgatott állapotban voltak. Az ilyen hozzáállás alkalmas arra, hogy elejét vegye a helyzet eszkalálódásának, egy esetleges erőszakos cselekmény kialakulásának.

Más fogvatartottak viszont arról számoltak be, hogy a személyi állomány tagjai közül egyesek „úgy beszélnek az emberekkel, mint a kuttyákkal”, előfordul ordítózás, sértegetés, fegyelmeivel való fenyegetés, gúnyolódás. A verbális abúzus mellett több fogvatartott fizikai bántalmazásról is említést tett („az őrök ütnek-vernek”, „háromszor fülön vert az őr”, „rávágta az ajtót a lábamra”). Az egyik fogvatartott szerint, mikor a bántalmazást jelezte a reintegrációs tisztnak, ő azt mondta neki, hogy „a feljelentés nem indokolt”.

A látogatócsoport által meghallgatott fogvatartottak az Intézetben tapasztalható bánásmódot más büntetés-végrehajtási intézetekhez képest általában jobbnak tartották. Egyikük megfogalmazása szerint „nagyot kell tenni”, hogy megverjenek valakit.

A személyi állomány tagjainak véleménye szerint gyakoriak a velük szemben tett „mondvacsinált feljelentések”, a bántalmazási ügyekben tett panaszoknak csak elenyésző hányada valós.

Az Intézettől kapott információk alapján a hivatásos állományú tagok szolgálati viszonyával kapcsolatos kötelességzegés miatt 2016-ban – a látogatás napjáig – 16 esetben indult

⁸⁸ AJB-1423/2015. sz. jelentés (Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete) 13.o.; AJB-3865/2016. sz. jelentés (Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet) 15.o., az AJB-685/2017. sz. jelentés (Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézete, utóvizsgálat) 12. o.; AJB-679/2017. sz. jelentés (Sátoraljai helyi Fegyház és Börtön) 21. o.

⁸⁹ CPT előírások – Kivonat a 11. Általános Jelentésből [CPT/Inf (2001) 16] 27. pont.

fegyelmi eljárás, 5 esetben fegyelemsértés, 11 esetben bűncselekmény elkövetésének gyanúja miatt. Utóbbiak közül 2 esetben hivatali visszaélés, 1 esetben bántalmazás hivatalos eljárásban gyanújával. A személyi állománnyal szemben indult büntetőügyek egy része feljelentéssel, másik része – az intézetparancsnok tudomása szerint – a sértett fogvatartott ügyészséghez eljuttatott kezdeményezésére indult. Az esetek egy részében a folyamatban levő büntetőügyről az Intézet a nyomozó hatóságtól érkezett megkeresések alapján értesül.

Az Intézetben a 2016. évben a látogatás időpontjáig a 16/2014. (XII.19.) IM rendelet 48. § (1) bekezdésében meghatározott rendkívüli események közül az alábbiakra került sor: hivatalos személy elleni erőszak – 6 esetben; fogvatartott természetes elhalálozása – 1 esetben; kényszerítő eszköz használata – 23 esetben; testi kényszer alkalmazása 10 – esetben; testi kényszer és bilincs alkalmazása – 13 esetben.

A verbális és fizikai bántalmazások előfordulása és az esetleges bántalmazók elleni eljárás kapcsán felhívom a figyelmet arra, hogy az említett helyzetekben az Intézetnek mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy az Alaptörvény III. cikk (1) bekezdésében foglalt kínzás, embertelen, megalázó bánásmód és büntetés előfordulását megelőzze. A megelőzés részét kell, hogy képezze a személyi állomány megfelelő ismeretekkel való felvértezése, illetve az esetleges bántalmazást követő felelősségre vonás. Az ENSZ kínzás elleni egyezménye 10. illetve 16. cikke alapján a kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetést vagy bánásmódot képező magatartások tilalmának teljes mértékben szerepelnie kell a fogvatartott személyekkel foglalkozó személyzet számára összeállított oktatási és tájékoztató anyagokban. A CPT is felhívta arra a figyelmet, hogy a rendvédelmi személyzet képzése során jelentős hangsúlyt kell fektetni az interperszonális kommunikációs készségek fejlesztésére, mivel ez elősegíti, hogy képesek legyenek olyan helyzetek semlegesítésére, amelyek máskülönben erőszakba torkollhatnak, és általában is csökkenthetik a feszültséget, javíthatják az életminőséget.⁹⁰

2.10. A személyi állomány

2.10.1. A személyi állomány létszáma, összetétele

Az Intézetben a látogatás idején a személyi állomány állománytáblázat által engedélyezett létszáma 409 volt. Ebből ténylegesen 385 hely volt betöltve, ami 6%-os létszámhiányt jelentett. Az állománytáblázat alapján úgy tűnik, hogy a létszámhiány leginkább az egészségügyi illetve a gépjárművezetői státuszokat érintette; a négy orvosi álláshelyből három betöltetlen volt. Ezzel szemben a gyakorlatban a körletfelügyelői állomány esetében is gondot jelentett a létszám. A látogatás idején az állománytáblázat szerint a rendszeresített szolgálati beosztások száma 98 volt, melyek be voltak töltve. Korábban e területen is tartósan nagy volt a létszámhiány, amit az állománytáblázat szerinti státuszok számának csökkentésével orvosoltak.

A személyi állomány 285 férfiből és 100 nőből állt (25,9%-os volt a nők aránya). A Büntetés-végrehajtási osztályon 161-ből 35 álláshelyet töltött be nő (21,7%). A CPT felhívta a figyelmet arra, hogy a vegyes férfi-női személyzet erősítheti a normalizációt a fogvatartási helyszíneken, fontos biztosíték a bántalmazások ellen, valamint lehetőséget ad a megfelelő őrszemélyzet kiválasztására, amikor olyan feladatokat kell elvégezni, amire csak valamelyik nemhez tartozó örök alkalmasak.⁹¹ A látogatócsoporthoz tagjai a női körletrészen nőnemű körletfelügyelőkkel találkoztak. Ez lehetővé teszi, hogy a motozást – a jogszabályi előírásnak⁹² és a nemzetközi elvárásoknak⁹³ megfelelően – a fogvatartottal azonos nemű személy végezze.

Az Intézetben a biztonsági szakterület állománya 5 váltásban dolgozik, nappal 12, éjszaka 10 személy van szolgálatban. Ez a beosztás kevésbé kiszámítható, viszont kevesebb túlórával jár. A körletfelügyelők 2012 óta 4 váltásban dolgoznak, ami tervezhetőbb ugyan, de több túlórával

⁹⁰ CPT előírások - Kivonat a 2. Általános Jelentésből [CPT/Inf (92) 3] 60. pont.

⁹¹ CPT előírások - Kivonat a 9. Általános Jelentésből [CPT/Inf (99) 12] 26. pont, valamint Kivonat a 10. Általános Jelentésből [CPT/Inf (2000) 13] 23. pont.

⁹² Btv. 151.§ (1) bekezdés

⁹³ Ld. az Európai Börtön szabályok 54.5, a Mandela Szabályok 52.1, a Bangkoki Szabályok 19. rendelkezését.

igényel. Nappal 18 körletfelügyelő, 4 (épületenként egy-egy) főfelügyelő; éjjel általában 2, esetleg 3 főfelügyelő van szolgálatban. Előfordul, hogy a körlet-főfelügyelő is besegít a körletfelügyelői feladatokba, főként szabadságolások idején. A személyi állomány egyik tagja szerint a feladat nagyságához képest kevés az ember, egy szinten egy körletfelügyelő 90-100 fogvatartottért felelős. A helyzetet nappal javítja, hogy jelen van a reintegrációs tiszt vagy a szociális segédelőadó is. Hivatali munkaidőn kívül viszont két szint, vagyis akár több mint 180 fogvatartott tartozik egy személyhez.

A 2016. évben 28 munkatárs érkezett és 31 távozott. A fluktuáció leginkább a körletfelügyelői állományt érintette (18 érkező és szintén 18 távozó). Volt olyan munkatárs, aki szerint a felügyelői állomány túl fiatal, nem elég tapasztalt. Többen említették, hogy a fluktuáció egyik oka az alacsony fizetés, illetve az, hogy a külföldi munkavállalást megkönnyíti az osztrák határ közelsége.

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának a szankciók és intézkedések végrehajtásában érintett személyi állományról szóló R (97) 12. számú ajánlásának 3. pontja szerint a személyi állomány létszámának megfelelőnek kell lennie ahhoz, hogy a rájuk háruló különféle feladatokat kellő hatékonysággal legyenek képesek elvégezni.

Felhívom a figyelmet, hogy a látogatás során, különösen az önsértések előfordulása, a munkáltatás illetőleg a szabaddíós programok hiányosságai kapcsán feltárt, alapvető joggal összefüggő visszajelzéseket eredményező körülmények a személyi állománynak az elvégzendő feladatokhoz képest alacsony létszámára vezethetőek vissza.

2.10.2. A munkavégzés körülményei

A személyi állomány számára minden épületben rendelkezésre áll teakonyha illetve mellékhelyiség. A „B” területen zuhanyzó, öltözőhelyiség is ki lett alakítva, ahol mindenkinek külön öltözőszekrénye volt. A személyi állomány egyes tagjai szerint az Intézet infrastruktúrája jó (pl. vannak sétaudvarok, sportcsarnok, kényelmes irodák), technikailag jól felszerelt, azonban a létesítmény településen kívüli elhelyezkedése és mérete nehézségeket okoz.

Az Intézetben belüli nagy távolságok miatt az egyik szolgálati helyről a másikra való eljutás akár húsz percet is igénybe vehet, ami nehezíti a munkavégzést. A problémát felismerve az Intézet néhány szolgálati kerékpárt bocsátott a személyi állomány rendelkezésére.

A személyi állomány több tagja is panaszkodott, hogy folyamatosan fáradt, alvási nehézségei vannak, a munkát stresszesnek érzi. Bár mindannyian tisztában voltak azzal, hogy problémáikat a pszichológus kollégáikkal is megoszthatják, általában egyéb módon (pl. otthoni filmnézés, problémák megbeszélése a partnerükkel) próbálták a feszültséget levezetni. Ennek egyik oka, hogy a pszichológusokat is túlterheltek tartották, másrészt igyekeztek elkerülni, hogy érzelmi problémáik miatt a munkahelyükön kiszolgáltatott helyzetbe kerüljenek. Akadt köztük olyan is, aki pszichiáterhez fordult, és orvosi utasításra nyugtatót szedett, amiről az Intézetben senki nem tudott.

Sokan küzdöttek fiziológiai problémákkal is, mint például a magas vérnyomás, mozgásszervi betegségek, vagy cukorbetegség. A személyi állomány tagjai a 2016. évben a látogatás napjáig összesen 3162 nap egészségügyi betegszabadságot vettek igénybe.

Az Európai Börtön szabályok 8. pontja alapvetően rögzíti, hogy „a büntetés-végrehajtás személyi állománya fontos közszolgálati feladatot teljesít, s ezért utánpótlásának, képzésének és munkafeltételeinek lehetővé kell tennie, hogy a fogvatartottakkal magas színvonalon foglalkozzanak.”

A CPT szerint „*ahol az őrség létszáma nem elegendő, ott a biztonság és a rend alapvető szintjének fenntartásához jelentős mennyiségű túlmunkára lehet szükség. Az ilyen helyzet könnyen azt eredményezheti, hogy az őröket erős stresszhatás éri, hamar kiégnek, vagyis olyan helyzet alakul ki, amely fokozza a minden börtönben eleve meglévő feszültséget.*”⁹⁴

⁹⁴ CPT előírások - Kivonat a 11. Általános Jelentésből [CPT/Inf (2001) 16] 26. pont

A személyi állomány tagjai 2016 első félévében összesen 31756, havonta átlagosan 5293 óra túlszolgálatot teljesítettek, melynek 60%-át az Intézet pénzben váltotta meg. A felügyelői állomány beszámolója szerint nyáron a szabadságolások miatt fokozottabb a túlszolgálat, ilyenkor akár a havi 60 órát is elérheti, más időszakban havi 20-30 óra körül szokott lenni. A szakképzési rendszer megváltozása további nehézséget jelent számukra, ugyanis a képzésben részt vevő új kollégákat a korábbinál hosszabb időn keresztül kell helyettesíteni. A hivatali munkarendben dolgozóknál kevésbé jellemző a túlóra, de több reintegrációs tiszt jelezte, hogy túlzottan tartja az adminisztrációs terheket. Az új nyilvántartó rendszer, a FANY lassú és gyakran lefagy, ami a bevitt adatok elvesztésével jár.

A személyzet egyes tagjai maguk is említették, hogy a túlzott leterheltség okozta stressz hatással lehet a fogvatartottakhoz való hozzáállásukra, előfordulhat, hogy emiatt bizonyos helyzeteket nehezebben kezelnek, esetleg ingerültebben reagálnak. Több őr azt is említette, hogy az Intézetben gyakori önkárosítások miatt hozzá kell szokniuk a vérhez, de az ilyen esetek után nincs lehetőség a történetek feldolgozására.

Az Európai BörtönSzabályok 81.2 pontja szerint biztosítani kell, hogy a személyi állomány valamennyi tagja tudását és szakmai képességét megfelelő időközönként szervezett szakmai továbbképzések segítségével fenntartsa és fejlessze. A Mandela Szabályok 75.3 pontja szerint szintén biztosítani kell a személyi állomány folyamatos képzését. Az Intézet 2016. évi oktatási tervében szerepelt egy 'Kilépés a kiegészítő csapdjából – egyéni technikai módszerek' című továbbképzés, melyen a hivatásos személyi állomány legfeljebb 12 tagja vehetett részt, ami a teljes létszámmal összevetve nagyon kevés.

A fogvatartottakkal szembeni megfelelő bánásmód biztosítása szempontjából kívánatosak lennének a konfliktuskezelés és -feldolgozás témakörében szervezett, az oktatási terv alapján a személyi állomány szélesebb köre számára hozzáférhető kurzusok.

Az önkárosításokkal való szembesülés az interjúk tanúsága szerint súlyos lelki terhet jelent a személyi állomány tagjai számára. A poszttraumás stressz-reakció kialakulásának, az idő előtti kiegészítő beavatkozásának megelőzése érdekében szükséges, hogy a személyi állomány ilyen esetek megoldásában közreműködő tagjai számára gondoskodjanak a szakszerű traumafeldolgozás lehetőségéről. A túlterheltség is jelentős mértékű stresszt okozhat, valamint fokozza a kiegészítő kockázatát. A traumatikus eseményekkel való szembesülés a szakszerű traumafeldolgozás biztosítása nélkül, valamint a személyi állomány túlterheltsége hozzájárulhat a feszültség növekedéséhez. A felsoroltak együttesen alkalmasak arra, hogy károsan befolyásolják a fogvatartottakkal való bánásmódot, ami veszélyezteti az Alaptörvény III. cikke (1) bekezdésében meghatározott kínzás, embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalmának érvényesülését.

3. Összefoglalás

A Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézet (a továbbiakban: Intézet) az ország egyik legnagyobb fogvatartotti létszámmal működő büntetés-végrehajtási intézete, emellett a két hazai PPP szerződés alapján működő büntetés-végrehajtási intézmény egyike. A szerződés alapján az FMZ Savaria Szolgáltató Korlátolt Felelősségű Társaság (a továbbiakban: Üzemeltető) végzi az üzemeltetési szakfeladatokat, vagyis az ellátást, a szolgáltatást és a karbantartást. Állami felügyelet alatt maradt a biztonsági tevékenység és a fogvatartással kapcsolatos feladatok, valamint az ahhoz kapcsolódó szakfeladatok végrehajtása. Az Üzemeltető számos olyan feladatot lát el, amely meghatározó a fogvatartottak elhelyezési körülményei tekintetében, s ezáltal kulcsfontosságú a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzése szempontjából.

Az Intézet Szombathely Megyei Jogú Város külterületén található. Megközelítését nehezíti a tömegközlekedési lehetőség hiánya. A tárgyi körülmények általánosságban jók, azonban aggodalomra adott okot a zárkák megvilágítását és szellőzését hátrányosan érintő kilátásátlók alkalmazása, valamint az ágydeszkák ágyrácsra cserélése a korábban használt, ráccsal nem megfelelően alátámasztható matracok megtartása mellett. Egyes fogvatartottak a tisztítószerek

biztosításának hiányára, a zuhanyzás rövid időtartamára és a víz szabályozhatatlan hőfokára vonatkozó panaszt is megfogalmaztak. A létesítményben a látogatáskor sem túltelítettség, sem túlszűfoltosság nem volt tapasztalható.

A fogdakörlet zárkáiban biztosított élettér illetve berendezés mind a CPT által támasztott minimumkövetelményeknek, mind a hazai jogszabályi előírásoknak megfelelt. Az elkülönítésben levő személyek számára a tetőn kialakított „sétaudvaron” – annak mérete és kialakítása folytán – a napi testmozgás lehetősége nem volt megfelelő.

Több fogvatartott említette, hogy a lakóhelyétől való nagy távolság miatt nem, vagy csak nagyon ritkán találkozhatnak családtagjaikkal. Gyakori, hogy a fogvatartott a személyes kapcsolattartás ellehetetlenülésére tekintettel kéri más intézetbe való végleges átszállítását. A látogatófogadás nehézségei miatt sokan főként vagy kizárólag telefonon és levélben érintkeznek hozzátartozóikkal. Az Intézetben a fogvatartott választása szerint használhatta a mobil- vagy a vonalas telefonszolgáltatást. A többség az előbbit vette igénybe, mert a magasabb percdíjak ellenére a használat feltételei kedvezőbbek voltak. Aggodalomra ad okot, hogy több fogvatartott a – bevizsgálásra beszedett illetve eltulajdonított – mobiltelefonja hiányában nem tudott kapcsolatot tartani hozzátartozóival, és az Intézet ezzel összefüggő panaszát nem vizsgálta ki megfelelően. Aggályos, hogy sem a Házirend szövege, sem az Intézet személyzetének gyakorlata nem felelt meg a jogvédő szervezetekkel illetve a védővel való levelezés ellenőrzésére vonatkozó jogszabályi előírásoknak.

Az Egészségügyi Osztályon több orvosi státusz nem volt betöltve. A fogvatartottak a rájuk vonatkozó rendelési napon el tudnak jutni az orvoshoz, sürgős esetekben pedig a szakápolók látják el őket. Akut ellátási igény esetén szakorvosi ellátásra a Markusovszky Egyetemi Oktatókórházba viszik a betegeket. Aggodalomra ad okot, hogy amennyiben nincs pénz a fogvatartott letéti számláján, az orvos nem ír fel számára gyógyszert, továbbá, hogy a mozgáskorlátozott személyek elhelyezésére is alkalmas betegszoba nem akadálymentes.

Pozitívum, hogy az Intézetben 2015-ben önálló Pszichológiai Osztály felállítására került sor, ahol a látogatás idején 6 pszichológus (közülük 4 szakpszichológus) és egy pszichológiai asszisztens dolgozott. A fogvatartottak tisztában voltak azzal, hogy nem csak az Intézetbe való befogadás során, hanem a későbbiekben is van lehetőségük pszichológussal beszélni. Aggodalomra ad okot, hogy a szuicid prevenciók tevékenység hatékony ellátását akadályozza a végrehajtói állomány alacsony létszáma, a pszichés egyensúlyvesztés illetve szuicidum szempontjából kockázati csoportba soroltak létesítményen belüli egyenlőtlen eloszlása és az is, hogy a tisztálkodó helyiségek kialakítása lehetővé teszi az önakasztási kísérletek megvalósítását. Az illegális szerhasználat megakadályozása körében az új pszichoaktív anyagok azonosítása okozott nehézségeket, melyek hagyományos módszerekkel nehezen felderíthetőek. Bár az Intézetben viszonylag gyakran előfordulnak önkárosító magatartások, a személyi állomány nem minden tagja rendelkezik ezzel kapcsolatban megfelelő ismeretekkel, illetve az ilyen helyzetek kezeléséhez szükséges készségekkel.

Aggasztó, hogy az egészségügyi vagy vallási szempontokra tekintettel speciális étrendben részesülő időnként nem a megfelelő élelmiszereket kapják. A kiétkezés során igénybe vehető bolt élelmiszer-választéka szegényes volt.

Az Intézetben biztosított reintegrációs tevékenységek (munkáltatás, oktatás, szabadidő szervezett eltöltése) messze elmaradtak a fogvatartotti igényektől.

A speciális fogvatartotti csoportokba sorolható személyekkel (fiatalkorúak, nők, külföldi állampolgárok, fogyatékossgal élők) való bánásmóddal összefüggésben aggodalomra adott okot, hogy még az egészségügyi szakszemélyzet tagjai sem voltak tisztában azzal, hogy a jogszabályok alapján ki minősül fogyatékossgal élő személynek. A személyi állomány nem rendelkezett a fogyatékossgal élők kitével valamint a speciális igényeikkel kapcsolatos információkkal, ami kétségessé teszi, hogy a gyakorlatban megfelelően érvényesülhet a fogyatékossgal élő személyek sajátos védelmének biztosítása.

A reintegrációs tevékenységekhez való hozzáférés fokozott nehézsége a fiatalok, nőnemű illetve külföldi állampolgár fogvatartottak esetében a diszkrimináció tilalmának érvényesülésével összefüggő visszasságot okoz. A nők esetében emellett aggályos, hogy a számukra biztosított programok többségét is a mindennapi tartózkodásukra szolgáló körletrészen található közösségi helyiségekben bonyolítják le. A külföldi fogvatartottak esetében aggodalomra ad okot az, hogy nyelvi nehézségek akadályozzák az örökkel való hatékony kommunikációt és az oktatásban való részvételt.

Az Intézetben foglalkoztatott személyi állomány körében az állománytáblázatban meghatározotthoz képest 6%-os volt a létszámlhiány, mely elsősorban az egészségügyi illetve a gépjárművezetői státuszokat érintette. A mindennapi feladatok ellátása során nehézséget jelent a dolgozók – elsősorban a felügyelői állomány – túlterheltsége és az őket érő jelentős mértékű stressz. Ez befolyásolja a fogvatartottak által igénybe vehető reintegrációs tevékenységek színvonalát, kihatással lehet a személyi állomány fogvatartottakkal szemben tanúsított magatartására, valamint hátrányosan befolyásolhatja a fogvatartottak közötti erőszak megelőzésének eredményességét is. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (97) 12. számú ajánlása értelmében a személyi állomány létszámának megfelelőnek kell lennie ahhoz, hogy a rájuk háruló különféle feladatokat kellő hatékonysággal legyenek képesek elvégezni.

Összességében elmondható, hogy a magánpartner bevonásával működő Intézet mind a látogatás tapasztalatai, mind a fogvatartottak véleménye szerint megfelelő fizikai körülményeket biztosít. Megítélésem szerint a sajátos üzemeltetési konstrukció számos előnnyel jár a mindennapi működés során, például kiszámítható határidőn belül kerülhet sor a szükséges javítások elvégzésére. Nehézséget okozhat viszont, hogy az Intézmény és a BVOP mellett az Üzemeltetőt, mint harmadik felet bevonó rendszer csak lassabban, kevésbé hatékonyan tud reagálni a körülmények változásaira.

4. Ajánlások, kezdeményezések, javaslatok

A jelentésben feltárt alapvető jogokkal összefüggő visszasságok orvoslása érdekében a következő ajánlásokat teszem.

I. Az Ajbt. 37. §-a alapján *felkérem az emberi erőforrások miniszterét*, hogy

1. fontolja meg a közétkeztetésre vonatkozó táplálkozás-egészségügyi előírásokról szóló 37/2014. (IV. 30.) EMMI rendelet oly módon történő módosítását, hogy annak hatálya valamennyi büntetés-végrehajtási intézetre kiterjedjen.

II. Az Ajbt. 31. § (1) bekezdése alapján *felkérem a büntetés-végrehajtás országos parancsnokát*, hogy

2. gondoskodjon arról, hogy az Üzemeltető olyan matracokat bocsásson a fogvatartottak rendelkezésére, melyek ágyrács alkalmazása esetén is megfelelő fekvőfelületet biztosítanak;
3. gondoskodjon arról, hogy az Üzemeltető biztosítsa a fogvatartottak számára a zárkájuk tisztántartásához szükséges eszközöket;
4. gondoskodjon arról, hogy az Üzemeltető a megrongálódott zárkafeleszelés – beleértve a vizesblokk berendezéseit is – javítását a lehető legkorábbi időpontban biztosítsa;
5. gondoskodjon arról, hogy az Üzemeltető biztosítsa a zuhanyzáshoz használható víz állandó hőfokát;
6. fontolja meg az Intézet állománytáblázat szerinti státuszainak bővítését – különös tekintettel a végrehajtói állományra – annak érdekében, hogy csökkenjen a személyi állomány túlterheltsége;

7. a családi kapcsolatok lehető legtermészetesebb módon való fenntartása és fejlesztése érdekében törekedjen arra, hogy a fogvatartottak a lakóhelyükhöz lehető legközelebb eső büntetés-végrehajtási intézetbe kerüljenek;
8. gondoskodjon arról, hogy az Üzemeltető az egészségügyi részlegen biztosítson akadálymentes betegszobát;
9. gondoskodjon arról, hogy az Üzemeltető a zárkákon belül elkülönített tisztálkodó helyiségben alakítsa át a zuhanyzó és a WC közé beépített térelválasztó elemet úgy, hogy az ne legyen alkalmas önakasztásos öngyilkossági kísérletek megvalósítására;
10. intézkedjen annak érdekében, hogy a szuicid prevencióra vonatkozó belső rendelkezések (BVOP szakutasítás illetve intézetparancsnoki intézkedés) szövege a magasabb szintű normákkal összhangban legyen;
11. gondoskodjon arról, hogy az Üzemeltető a speciális étrendben részesülők számára minden esetben az étrendjüknek megfelelő ételeket biztosítsa;
12. az írástudatlanság felszámolását célzó feladatok rendszerszintű nyomon követése érdekében gondoskodjon a fogvatartási helyekre bekerült funkcionálisan analfabéta személyek kilétét, a számukra szervezett fejlesztési programokat valamint a fogvatartás ideje alatt elért eredményeket rögzítő helyi és központi nyilvántartás létesítéséről;
13. gondoskodjon a büntetés-végrehajtás személyi állományának megfelelő képzéséről az alábbi területeken:
 - a. stresszkezelés és kiégés elleni tréning, interperszonális kommunikációs készségek fejlesztése;
 - b. önkárosítással és öngyilkossággal kapcsolatos ismeretek;
 - c. új pszichoaktív anyagokkal kapcsolatos ismeretek;
 - d. az ENSZ kínzás elleni egyezménye, a Jegyzőkönyv és a CRPD egyezmény releváns rendelkezései és az azokkal kapcsolatos gyakorlati ismeretek;
14. a fogvatartottak számára elérhető reintegrációs tevékenységek bővítése érdekében kezdeményezze az Üzemeltetőnél
 - a. további munkáltatási lehetőségek biztosítását;
 - b. a fogvatartottak minél szélesebb körének oktatásba való bevonását, különös tekintettel az írástudatlan személyekre;
 - c. a szakképzési lehetőségek bővítését, különös tekintettel a fogvatartott nők számára is igénybe vehető képzésekre;
 - d. további szervezett szabadidős programok biztosítását;
15. a személyi állomány Intézetben belüli szolgálati helyek közti gyorsabb mozgásának biztosítása érdekében fontolja meg további eszközök beszerzését.

III. Az Ajb. 31. § (1) bekezdése alapján *felkérem az Intézet parancsnokát*, hogy

16. fontolja meg a célzottan a látogatási időhöz alkalmazkodó, időszakosan hosszabb buszútvonal kijelölésének kezdeményezését Szombathely Megyei Jogú Város polgármesterénél;
17. vizsgálja felül a kilátásgátlók alkalmazásának szükségességét;
18. fontolja meg a zuhanyzáshoz biztosított idő meghosszabbítását;

19. biztosítsa valamennyi fogvatartott számára – beleértve a fegyelmi vagy biztonsági okból elkülönítetteket is – a napi testmozgás lehetőségét a sportudvarokon;
20. gondoskodjon arról, hogy a fogvatartottak panaszait megfelelően kivizsgálják;
21. tegye meg a szükséges intézkedést annak érdekében, hogy mind az Intézet Háziarendjének rendelkezései, mind a személyi állomány tagjai által követett gyakorlat feleljen meg a Bvtv. 174. § (4) bekezdésében meghatározott, a fogvatartottak hatóságoktól, nemzetközi szervezetektől vagy védőtől érkező leveleinek felbontására vonatkozó előírásoknak;
22. gondoskodjon arról, hogy az orvos a fogvatartottak egészségi állapota alapján orvosszakmailag indokolt gyógyszereket felírja;
23. a hatékonyabb szuicid prevenció érdekében fontolja meg a fogdakörleten és a gyógyító-terápiás részleg körletén szolgálatot teljesítők létszámának növelését;
24. gondoskodjon az önkárosító magatartások szemtanúi és az azok megoldásában közreműködő személyek – tartozzanak akár a személyzet, akár a fogvatartottak körébe – számára a szakszerű trauma-feldolgozás lehetőségéről;
25. biztosítsa a fiatalok számára a speciális szükségleteiket is figyelembe vevő reintegrációs programokat;
26. biztosítsa a fogvatartott nők számára is a reintegrációs tevékenységekben való egyenlő mértékű részvétel lehetőségét, és törekedjen arra, hogy e programokra az ő esetükben is különböző helyszíneken kerülhessen sor;
27. biztosítsa a külföldi fogvatartottak számára a személyi állománnyal való hatékony kommunikáció lehetőségét;
28. gondoskodjon arról, hogy a személyi állomány számára elérhetőek legyenek a tartósan beteg illetőleg fogyatékossgal élő fogvatartottak kilétével és speciális igényeivel kapcsolatos információk;
29. tegyen meg minden szükséges intézkedést annak érdekében, hogy az Intézet állománytábla szerinti státuszai teljesen feltöltöttek legyenek.

Budapest, 2017.

Székely László

Melléklet

1. Körletfolyosó

2. Megrongált kilátásgátló

3. Megrongált kilátásgátló által okozott sérülés

4. PET palack a zuhanyrózsán

5. Térelválasztó elem a vizesblokkban

6. Sportudvar

7. Tetőn kialakított „sétaudvar”

8. Csoportos beszélő